

Саид Равшан

ШАРТАКИ

(Ҳикоя, ҳажвия, фелъетонлар ва интермедиялар)

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг нашриёти
Тошкент — 1983

Сатира ҳаётдаги турли иллатларни йўқотишда бирдан бир онгли восита сифатида хизмат қилмоқда.

Маълумки, ҳар қандай нуқсон жамият тараққиёти учун зарарли иллат ҳисобланади.

Сатира биргина ана шундай иллат, нуқсонларнигина эмас, балки уларни таркиб топтирувчи манба сабабларини ҳам аёвсиз фош этишда ижобий роль ўйнамоқда. Шунинг учун ҳам сатира — мураккаб жанр. Чунки кулгувчи ҳам, кулги бўлувчи ҳам одам. Кулишдан мақсад — баъзи кишилардаги ёмон одатларни ошкор этмоқ, яъни уларни шу иллатлардан халос этмоқликдир.

Каминанинг асл муддаоиси, мақсади ҳам ана шу борада баҳоли қудрат қалам тебратиб, жамиятимизга фойдали хизмат қилмоқлик.

Зотан табиат гўзаллиги, инсоний гўзаллиқни яратувчи манба — меҳнат, ижод эканлигини ҳеч ким инкор этолмайди. Заҳматим маҳсули, мана, қўлингизда. Унга баҳо бериш ҳукмингизга ҳавола. Чунки китобхон ҳукми, ижодкор асари учун энг адолатли ҳукмдир.

Муаллиф.

ДАВОМЛИ УРГАНИШ

Эшик зарб билан очилиб, хонага чувак юзли, хушчақчақ Мастура хола кирди. Илдам юриб келгани учун ҳарсиллаб турарди. У ферманинг фахри. Ҳар йиғинда албатта қўл кўтариб сўз олади. Комиссия бор ҳам деб турмайди, ҳеч кимни юз-хотир қилмасдан фермадаги камчиликларни шартта-шартта гапиреди.

— Ҳамма тўпланган, тез боринг, деб шошилтиришди. Қани, ҳали камчиликку, яхшилар,— деди у ғўлдираб ва бўш стуллардан бирига ўтириб олди. Нафасини ростлаб анча тин олгач, йиғилганларга аланглаб қаради:

— Хўш, яхшилар, мажлис нима ҳақда эмиш?

— Нима ҳақда бўларди яна аллақанақа бир масала кўрилармиш,— эснаб туриб хирқироқ овоз билан жавоб берди бадқовоқ бузоқбоқар Мансур тоға.

— Бу мажлис дегани бирам кўпайиб кетди-е! Ҳой, яхшилар, айтинглар-чи, ўзи бир ойда неча маротаба мажлис ўтказилади-а?— чертиб-чертиб гапирди яна Мастура хола оқ халати тугмасини бир-бир еча туриб.— Мундоқ яйраб, хотиржам ишлагани кўядими булар ёки йўқми?

— Чамамда бу мажлис дегани ҳафтада икки мартадан тўғри келяпти,— деди унинг гапини қувватлаб сут соғувчи Моҳитобой,— мудиримизнинг ўйлаб топгани нуқул мажлисми дейман!

— Ойиси уни мажлисда туққандир-да,— луқма отди Мастура хола.

Гур кулги кўтарилди.

— Менга шу мажлисда ўтириш ўрнига бориб, ўн даста янтоқ чоп деса жон дердим,— ғудранди Мастура хола.— Нима бўларди, аҳтимол, яна сутни ачитмаслик ҳақида ваъзхонлик бўлар ёки бирор соғувчининг тажрибасини ўрганармиз.

Аллақайси кун аллақайси бир ферманинг «тандем» усулидаги иш тажрибаси деб мажлис ўтказишди. Ахир, ҳали бизнинг ферма-мизда унақа усул йўқ-ку. Тўғримми, яхшилар!

— Тўғри!— Уни қувватлади Мансур тоға.

— Рости, ўша мажлисдан сўнг,— сўзида давом этди Мастура хола, тўрт-беш кунгача сигирларни электр билан соғиш тушимга кириб-чиқди.

Яна шаррос кулги кўтарилди.

— Аллақайси кун,— илжайган лабини аранг йиғиштириб олиб, давом этди хола.— Кўшни колхоз фермаси хизматчилари ташаббуси юзасидан йиғин ўтказишди. Унақа боқиш ҳам бизда қўлланмайпти, тўғрими яхшилар!

— Ҳақ гап!— дейишди.

— Яна дағал хашак бўйича ҳам аллақайси бир совхознинг тадбирларини ўргатишди. Ҳолбуки, мен хашак чопишни етти ёшлигимдан биламан.

— Яна кулги.

— Очиғини айтсам, яхшилар, ташаббус, тадбирларни ўрганиш ҳақидаги мажлислардан бошим гангиб, ари уя бўлиб кетди. Бунақанги ажабтовур усуллар фермамаизда жорий қилинганча мажлисларда эшитганларимиз ёддан кўтарилиб кетмаса дейман.

— Тўғри гап! Ахир, колхозимиз қайси хўжаликдан кам?— деди куюниб Моҳитобой ҳам.— Хўш, яна нега сутчиликка эътибор беришмайди.

— Даромади оз, шунинг учун! Ҳалво деган билан оғиз ширин бўлавермайди-да,— эътироз билдирди Мансур тоға,— янглишмасам, ҳар мажлисда шу гап айтилади. Амалдачи, ҳеч натижа йўқ! Бундан кўра, айтинглар, томи ёпилмаган айвонни тузатиб, эпақага келтиришсин.

— Шу таклифни мудирга айтиб кўринг-чи?— деди Моҳитобой,— «Ташкил эт, дейиш билан бўлаверадими! Правление маблағ ажратмаса... Осонликча бўлмайди бу ишлар. Тушунарлими», дейди-да, гапини тугатади-қўяди.

Ҳали мажлис бошланмай туриб, қизғин мунозаралар бошланиб кетди.

— Мастура хола,— деди сут соғувчи Шабонхон,— яхсиси бизларга район чорвадорлари йиғилишида гапирган ўз иш тажрибангизни айтиб беринг! «Узоқдаги ошдан яқиндаги ёвғон яхши» деганлар. Балки, бизга сизнинг тажрибангиз қўл келиб қолар-а!

— Нимасини айтай!— деди хола.

— Айтинг, илтимос,— қисташди уни бошқалар ҳам.

— Оббо сизлар-е! Хуллас қўймадиларинг-да. Майли, айтсам айтақолай,— сўзлай кетди Мастура хола.— Мен сизларга айтсам, яхшилар, ўшанда менга «мана шуни ўқийсиз, иш тажрибангиз», деб ёзиб беришди. Хат машинкада ёзилганакан. Уларга саводдан нўноқлигимни айтишга юзим чидамади. Кейин, мен сизларга айтсам,

яхшилар, қоғозга қарамай-нетмай қилиб юрган ишимни лўнда қилиб айтдим, қўйдим-да.

— Нима дедингиз,— бетоқатланиб сўради Моҳитобой.

— Нима дердим, сигирлардан кўп сут соғиб олишимнинг боиси битта: вақт-вақтида уларга қараб тураман. Кейин соғилган сутнинг ёғини олиб бўлгач, уни қайтариб яна ўзига ичираман. Шунда сутини кўпайтиради, дедим-да, қўйдим.

Гур кулги кўтарилди. Кулги ҳали босилмай туриб:

— Жонивор сигирларинг сўздан қолган экан-да,— деди Мансур тоға қаншарини қашиб туриб.— Ушанча сутни бузоқларга берсангиз-ку, тез катта бўларди.

— Унда сут соғиш планим тўлмайди-да,— жавоб берди хола ҳам бўш келмай.— Мен ҳам кўпроқ маош олишни истайман.

— Тинчланинглар! Ана, мудиримиз келяптилар,— деди Моҳитобой дераза томонга ишора қилиб.

Бир оздан сўнг соқол-мўйлови тоза қирилган, ялпоқ башара Саноқул ака қовоғи солиқ ҳолда лапанглаб юриб келди.

— Кўрмаганларга салом!— деди у бошидан дўпписини қўлига олиб тўрга ўтаркан,— ҳали кўпчилик келмабди-ку. Тартиб — интизомга риоя қилиш йўқ-да баъзи бировларда.

— Шошилиб, ҳовлиқиб қайга ҳам борардик. Келиб қолишар,— деди босинқи овозда Мансур тоға мудир сўзига жавобан ва носқовоғини тишларига тақ-тақ уриб, тили остига нос отди.

— Ҳой, ферма ука! Илоҳим умрингдан барака топ!— мурожаат қилди мудирга Мастура хола.— Менга жавоб бериб кўя қол! Ҳали сигирларимнинг ости тозаланмаган. Бориб...

— Ҳозир у ишингиз зарур эмас, опа. Мажлис зарур! Мажлис,— деди қатъий ферма мудир Саноқул ака.— Биласизми, муҳим, фойдали масала кўрилади. Қани, жамоат, жим бўлинглар!— Яна мурожаат этди у ўтирганларга қараб.— Вақтни бекорга ўтказмаслигимиз керак. Мажлисни бошлаймиз...

Ва ниҳоят, мажлис бошланиб, унда яна бир «муҳим тадбир» янтоқ чопишнинг янги усули ҳақида кўп гап бўлди.

ХУРРАК ЭМИШМАН

Сано бобо ўта ҳазилкаш чол. Ёши бир кам саксонга етиб қолгану, ҳали қирчиллама йигитдай. Ўзи пакана букчайиб юрмайди. Бароқ қошлари керилиб, чуқур-чуқур кўзлари тик боқса борми, кишини салобати босади.

Чолнинг омади чопди. Уни район газетасининг бугунги сонида мақташибди. «Радио-газета»нинг шу оқшомги эшиттиришида газе-

тадаги шу мақолани ўқиб, чолнинг кўнглини бир шод этай, деган хаёл билан идорадан чиқдим. Чамамда энди эллик қадам юргандим, тасодифан, Сано бобо кўриниб қолди. Қўли орқасида, бир-бир қадам ташлаб келяпти. Юрагим увишиб кетди. Унга сўз қотишга қани журъат. Ҳозир мени калака қилади. Баҳона топиб ундан қутилиш мушкул. «Шоди хуррак» деворса борми, нақ жоним бўғзимга тикилади. Утган ҳафта шу антиқа лақабни орттирдим. Йигим-терим паллеси, ким идорада ўтиради дейсиз. Учинчи бригадада правление вакили эдим. Далани айланиб чиққач, шийпонга келдим. Сўрига чиқиб чап биқинга ёнбошлабману, пинакка кетибман. Сано бобо ухлаб ётганимни кўриб: «Тўхтанлар-чи, вакил бу ерга дам олишга келганми ёки... Тур бўтам, озроқ хуррак от, овқат пишди», деб қулоғимга чертса бўладими. Чиндан ҳам хуррак отиб ётган эканман. Уйғониб кетдим. Ҳамма куляпти. Уялганимдан ер ёрилмади, мен кириб кетмадим.

Шундан бери биров тегишиб, исмимга «хуррак» сўзини қўшиб чақирса борми, жиним қўзғайди.

— Ҳа, Шоди хуррак,— тўнғиллади чол,— нега афтинг носқо-воқдек қизарган.

— Э, отахон, қўйинг энди шу ҳазилингизни! Таъбни хира қилишдан бошқа ишингиз йўқми?!— эсимга лоп этиб чўнтагимдаги газета тушди. Калламда «қутилишнинг йўли топилди» деган ўй ярқ этди.

— Янгиликдан хабарингиз борми, отахон? Сизни газетада мақташибди-ку.

— Нима, мени лақма деб ўйлаясанми? Осонликча қармоққа тушириб бўлсан...

— Ишонмаяпсизми?— сўзини чўрт кесдим,— бўлмаса мана, ўз кўзингиз билан кўринг!— дея унга газетани узатдим. У чурқ этмай, газетани қўлимдан тортиб олди.

— Хувари, рост айтясанми, а? Ёки... Билиб қўй, агар ёлғон гапирсанг, ҳолингга вой! Қани, ўқи-чи, нималар деб ёзишибди?— деб синовчан кўзларини менга тикиб, газетани қўлимга тутқазди.

Ўқишга тутиндим. «...Сано бобо томорқасининг тўрт сотихига ўз қўли билан тут уруғи сепганди. Тут кўчатларини ҳам ўзи парвариш қилди. Бобонинг меҳнати зое кетмади. У томорқасидаги минг туп тут кўчатини колхозга ҳадя этди. Офарин! Ҳимматингизга балли, отахон!..»

Чол мийғида кулиб қўйди. Қувончли хабар айтганим учун мендан миннатдор бўлса керак деган хаёлга бордим. Қаерда дейсиз. У оппоқ соқолини бармоқлари билан силаб туриб:

— Кўрдингми, Шоди хуррак. Мақтасинлар десанг, сен ҳам тер

тўк!.. Канторда моғор босиб ўтираверасанми?— дея баттар ансамни қотирди.

Шу-шу, Сано бобога соямни кўрсатмайман. Қорасини кўрсам бас, ўзимни четга оламан. Чоли тушмагурни эсласам, вужудимни қалтироқ босади.

ШАРТАКИ

Шоҳида етмиш ёшли бобосини дераза рўпарасидаги стулга ўтирғизиб олган, атрофида парвона. Бобосининг кумушдек паҳмоқ соқолини шошилиб тарар, уни ҳол-жонига қўймай охори кийимларини кийишга қистарди. Бобоси кўринишидан ҳали тетик, шу ёшида ҳам алпсифат қоматини сира букчайтириб юрмасди. Бароқ қошлари кўзлари устига соя солиб турарди. Ёлғиз айби — кексалик асоратиданми ёки уззукун пода изидан юриши сабаблими, кейинги пайтларда ҳийла сергап, шартаки бўлиб қолганди. Кўнглидаги ҳамсуҳбат учраб қолса борми, чакаги очилиб осонликча ёпилмасди.

— Биласизми, бобожон, камида бир зал одам тўпланади. Йиғилганлар сизни чапак чалиб кутиб олишади,— бобосига мўлтираганча ҳовлиққан овозда тез-тез сўзларди у,— ҳамқишлоқларингизга ўз ишларингиз тўғрисида гапириб берасиз. Сиз ҳақингизда улар ҳам гапиришади.

— Мани нимамни гапирадилар, а?— юзида лоқайд бепарволик акс этиб, ҳасратга ўтди чол,— яна қарилик чоғимда лақма бўлиб қолганимни бетимга солишиб, жиғимга тегишмасин...

— Қаердаги бўлмаган гапларни гапирасиз, а, бобожон?!

— Нимага энди бўлмаган гап экан? Бурноғи йили Исом қилтириқниқига маъракага борувдим. Биттаси манга сассиқ тезак, сал нарироқ сурилинг, деб пичинг қилди. Қаттиқ ранжидим. Жаҳлим кўзиб кетди. Аммо-чи, ундан бошлаб алашимни олдим. «Ув, олифта, эгинингнинг бутлиги, қорнингнинг тўқлиги кимлар туфайли, шунга фаҳминг етадими ўзи? Бир кун сут-қаймоқ ема-чи..», дедим. У қизариб кетди.

— Энди-чи, бобожон, сизга кесатик қилиб, дилинғизни оғритишга уларнинг ҳадди сиғмайди. Сиз унвонли чорвадор бўлдингиз!

— Тоза калламни қотирвординг-ку, оппоғим. Боядан бери сўрайман, деб турувдим, маънисини чақиб бер-чи, бундоқ? Бу унвон деганинг нима ўзи?— лаби-лабига тегмай бидиллаётган неварасининг гапини бўлди чол,— яна минбар, дейсан. Нимага энди ман минбарга чиқиб ўтирар эканман. Аввал бирор марта чиққан бўл-

сам бошқа гап эди. Садағанг кетай, ахир минбар катталар ўтирдиган жой-ку!..

— Бундоқ тушунсангиз-чи, бобожон?— деди яна ҳовлиққан овозда Шоҳида.— Сиз энди ҳазилакам киши эмас, республикада хизмат кўрсатган чорвадор, а? Бундай юксак унвонга колхозимиздан бир сиз сазовор бўлдингиз.

— Оббо, мўлтони-ей, вой умрингдан барака топкур-ей! Мани тоза захоб қилдинг-ку! Бирпас шошилмасанг-чи?— чолнинг чағир кўзлари неварасига шўхчан тикилди,— ҳали йиғин дейсан, ҳали унвон топшириш дейсан, ҳали қутлашади... Бобонгнинг шарти кетиб, парти қолган бўлса, нимасига унвон беришади? Шу йиғинингни ҳозирча қўятур, оппоғим? Таъбимга ҳеч ёқмаяпти... Ҳали-ҳали эсимда, бундан ўттиз йилча бурунги воқеа. Мени илғор, деб Москвага юборишмоқчи бўлишувди. Вистапка деган жойга.

— Халқ хўжалиги ютуқлари кўргазмасига денг,— тузатди невараси,— нима, сиз бормаганмидингиз?

— Олдинига бормоқчи бўлдим. Йўл харжи беришди. Раис пулни киссангга сола кўрма, йўлда шилиб кетишади, деди. Бир даста ақчани белбоғимга зич ўраб, кийимим остидан белимга маҳкам бойлаб олдим. У ерга боришимиздан бурун бошлиқлар суҳбатида бўлиш лозим экан. Машинада областга олиб боришди. Борадиган битта ўзимми, десам, учта шерик ҳам топилиб қолибди. Бир ёшроғидан аста: «Ука, айта олмайсизми, бу вистапка дегани нима ўзи», деб сўраган эдим, у: «Э, яшанг амаки! Ҳалига қадар билмайсизми, нималигини? У ер шунақанги жойки, сиз, биздек илғорларни роса томоша эттиришади», деса бўладими илжайиб туриб. Обориб, мани мана, палон ерлик донгдор молбоқар, деб бошқаларга кўз-кўз қилдиришса-я, деган хаёлга бориб, астагина жуфтакни ростлаб қолдим,— чол қойиллатибманми, дегандек Шоҳидага маъноли қараб ҳиҳилаб кулди.— Сўғин мажбуран олиб боришмасайди ҳали, деган хаёлда бир ҳафтача бекиниб юрсам бўладими? Ўша-ўша қишлоқ хатлаб нарига ўтмаганман, оппоғим. Энди сен бўлсанг, унвонли бўлдингиз, деб йиғинга сургаяпсан. Қўй, бобонгни кўп сарсон қилма, молхонага борай? Жониворлар офтобда ҳансираб ётмасин.

— Важ излаб қайсарлик қилманг кўп, молларни ўтлатишга акам кетдилар,— бобосининг қайсарлиги ёқмадими, Шоҳиданинг қўнғир кўзлари қисилиб, юзлари жиддийлашди,— сизни йиғинга олиб бориш менга топширилган. Яхшиси, йиғинда сўз беришса нималар тўғрисида сўзлайсиз— шуларни ўйлаб олинг. Эришган ютуқларингиз ҳақида кўпроқ айтинг! Яна гапиролмай қулдираб қолиб, уялтирманг мени? Айтишларича, нутқингизни ёзиб олиб,

радиодан эшиттиришармиш. Ўзингизни суратга туширишармиш. Райондан, областдан мухбирлар келишибди.

— Ҳой, манга қара, оппоғим, чуғурчуққа ўхшаб намуноча бидирламасанг! Миямни қоқиб, нақ қўлимга тутқаздинг-ку! Бобонгда қанақа ютуқ бўлсин,— мўйловини қимтиганча неварасига хижолатомуз тикилди яна чол,— эсимни танибманки, қўлимдан чўпонлик таёғи тушган эмас... Ҳар куни азондан молхонага қараб ҳаллослайман, кун бўйи пода боқаман, кечда маконга қайтаман, тамом. Ярим куним тўқайзорда, адоқда ўтади. Мен ҳалак, бир хачир ҳалак... Молхонадан бир кун узоқлашсам, ҳаловатим йўқолади, бузоқларнинг маърашини соғиниб қоламан. Баъзида уйқумда ҳам сигир-бузоқлар мо-молаб чиқади.

— Хўш, сиз сигирларни нима учун боқаяпсиз ўзи?

— Боқасан, вазифанг шу, деб айтишган, боқаяпман-да. Бу замонда ишламасанг, биров бир мири чўзармиди? Ишласам элга наф, ҳамёнимга фойда...

— Сизга «Хизмат кўрсатган чорвадор» унвонининг берилиши эса бутунлай бошқа масала. Кўп йиллик ҳалол, баракали меҳнатингизни қадрлашди,— жўшиб гапирди яна невараси — меҳнат кишини улуғлайди, дейишгани шу. Сиз сигирларни боқаяпсизми, боқаяпсиз. Улар сутини кўпайтиряптими, кўпайтиряпти. Бузоқ олиш сонини оширяпсизми, оширяпсиз. Ана шу ҳалол, нуқсонсиз хизматларингиз эвазига бугунги кунда қадрланаяпсиз. Бундай ғам-хўрликка шукрона айтсангиз арзийди.

— Шукур, оппоғим, шукур! Аммо сигирларни ўтлатиб турмасам бўлмайди-да, болам. Бормасам бўлмайди. Сут беришга келсак, сигир туғдим, албатта, сут бера бошлайди. Бузоғи эмади. Жонивор бузоқларнинг ризқини қийиб, сен, мен, бошқалар қаймоқ ичиб-еб юрибмиз. Ўзинг ҳам чақалоқлигингда онангни эмиб, катта бўлгансан-ку, оппоғим.

— Уф, мен боғдан келсам, сиз тоғдан келасиз-а?— таънаомуз тикилди у бобосига,— ҳали одамларга қараб... Яна алмайи-алжайи гапларни алжираб юрманг! Одамлар Пўлат бобо гапдан пиёда экан-ку, деб кулишлари мумкин. Ахир унвон эгаси бўлиш ҳар қандай молбоқарга ҳам насиб этавермайди, бобожон. Энди мени кўп гапга солмай тезроқ кийининг. Сизни кутишяпти...

— Бирваракайига пешонамдан бир жуфт шох ҳам чиқариб қўй, болам!— хўрсиниб ён берди чол,— сенларнинг йиғининг деб, қайтага ишимдан қолдим. Бузоқларим маъраб ётгандир. Қани, оппоғим, таёғимни, э, йўғ-е, ҳассамни олиб бер-чи! Ҳа, яша, умрингга барака!— у шахт билан ўрнидан турди.— Ана энди, ўша айтаётган еринга бошла...

ФЕЛЬЕТОНЧИНИНГ БИР КУНИ

Мана, кундалик дафтаримга ҳаётимнинг одатдагидек ортда қолган яна бир ташвишли, серғалва куни хотираларини эринчоқлик билан битяпман. Дилим ғаш. Кўнглимга чироқ ёқса ёримайдигандай...

Эрталаб ишга бораётиб кайфим бузилди. Бир ўқувчи папкасини кўтарганча чап кўли кўзида ҳўнграб келяпти.

— Ҳа, шоввоз, нима бўлди?— тўхтатиб сўрадим ундан.

— Синфимиздагилар дадамнинг газетада танқид қилинганини айтиб, кулишяпти,— йиғи аралаш жавоб берди у.

Мен бирор илиқроқ сўз айтиб, уни юпатишга қодир эмасдим. Отасини танқид қилишибди. Танқидга яраша иш қилгандир-да. Бўлмаса ёзишармиди? Йўқ, албатта! Балки отаси танқид қилиб ёзилганидан парвойифалакдир. «Нима қипти, танқид келажакнинг меваси. Кўп бўлса битта ҳайфсан» деб; бироқ отаси ҳали норасида фарзандининг мурғак қалбига бу хунук воқеа нечоғлик таъсир этганини ҳис этаётганмикан? Қаранг, ўғил бўзлаб боряпти. Отасини ҳақли танқид қилишганми, ноҳақданми, бу уни заррача қизиқтирмас, очиги бунга ҳали унинг фаҳми ҳам етмасди. Билгани шуки, унинг отаси танқид қилинган. Яна газетада...

То узоқлашгунимга қадар боланинг аламли йиғиси қулоқларим остида жаранглаб турди.

Ишхонамга энди яқинлашган эдим ҳамки, биров билагимдан тутди. Қарасам, яғриндор, япалоқ юзли, тақа мўйловли таниш нусха. У бармоқларимни ялпоқ кафтлари орасига худди омбирдай қисиб туриб, дўриллаган овозда ҳол-аҳвол сўради. Тилидан бол томади.

— Ҳўш, хизмат?— сўрадим лоқайдлик билан.

— Шу укам, бир арзимас илтимос билан ёнингизга бош эгиб келдик,— мақсадга кўчди у,— саҳармардондан бери йўлингизни пойлаб турибман. Сизни жуда адолатли, раҳмдил киши деб эшитдим. Раҳм-шафқат қилинг, укам! Бўлмасам, ҳолим хароб. Аёлим касал, ўзим жўжабирдай жонман.

Ялиниб-ёлвориб алжираётган бу нусха савдо ходими. Ўтган куни ОБХСС ходимлари билан рейд ўтказганимизда қўлга тушувди. Бир пенсионердан бир ярим сўм юлиб қолган ва бу учинчи бор қўлга тушиши экан. Жазосиз қолиши гумон.

— Шунчаликни билар экансиз-у, яна нега харидорни алдадингиз?

— Ҳа, энди ука, кимдан хато ўтмайди, дейсиз?

Ута елим одам экан. Виждоним азобланса-да, унинг қўлтиғини пуч ёнғоққа тўлғазиб юбордим. Бир нима демасам, ҳол-жонимга

қўймайдиган. Кеча озғин, бемор хотини ҳам етита боласини етаклаб ишхонамга келган эди. Аламли овозда: «У эр киши, ўқ ҳам урмайди. Қамалиб кетсаям бир куни ўтади. Лекин... менга қийин. Болаларим саркорсиз қолиб, тарбияси издан чиқади. Мени тўғри тушунинг, укам...» деди ялиниб. Мен-ку тушуниб, кечадан бери унинг болалари ҳолига ачиниб, юрагим эзилиб турибди. Аммо унинг эри ҳам шуларни тушунаётганмикан? Тушунганида кўра-била туриб юлғичлик қилармиди? Сўнги пушаймон, ўзингга душман...

Афсуски, нафсини тия олмаган бу нусханинг сўнги пушаймонини адолат нуқтаи назаридан кечириб бўлмасди.

Иш столимга ўтиришим билан муҳаррир чорлаб қолди, терговчи чақиртирибди. Зудлик билан учрашишим керак экан...

Бўйдор, қорачадан келган терговчи каминани ҳушчақчақ қарши олди.

— Кеча дўстингиз Хайруллани икки безори калтаклаганидан хабарингиз бўлса керак. Гувоҳ сифатида кўрганларингизни батафсил айтиб берсангиз.

— Қанақасига гувоҳ бўлай,— унинг калтакланишига ўзим сабабчиман.

Терговчи ағрайганича афтимга тикилиб қолди.

— Қандай қилиб?

Бўлган воқеани бир бошдан айтиб беришга тўғри келди.

— Тунов куни Хайрулла телефонда мени бошлаб туширган эди. Ҳазили қурсин. Мен фалон колхоздан зоотехникман. Бир тарғил сигир бир йўла бешта бузоқлади. Бунақаси чорвачилик тарихида ҳали ҳеч учрамаган. Янгилик! Шуни газетага чиқармайсизларми, деса бўладими, овозини ўзгартириб. Чиппа-чин ишониб, унинг айтганларини эринмай ёзиб олибман... Кеча ишхонамга келганида қилган ҳазилини айтди. Менга алам қилса-да, икки дўст роса кулишдик. Сўнгра бирга кўчага чиқдик. Ҳазилкаш дўстим билан хайрлашдим. У чамаси йигирма одимча узоқлашган эдики, икки бесўнақай киши ёнимга келиб, улардан бири, фельетончи фалончини чақириб бера олмайсизми, зарур юмушимиз бор эди, деди. Шикоятчилардан бўлишса керак, деб ўйладим. Шу пайт бирдан шумлигим тутиб қолса бўладими? Ҳазилкаш оғайнимга ҳазил қанақалигини бир кўрсатиб қўймоқчи бўлдим. Сизлар сўраган фельетончи, ху ана у бораётган найнов киши, дедим.

Улар хайр-маъзурни насия қилишиб, Хайрулланинг ортидан илдамлаб кетишди. Мен бўлсам, лип этиб ўзимни бино ичкарасига олдим. Дўстимни роса дўппаслаб кетишибди... Тезда касалхонага олиб бордим. Кейин, участка инспектори келиб, безорилар қўлга тушганини айтди. Билсам, улар яқинда ёритилган «Ҳушёрхона

меҳмонлари» номли фельетоним қаҳрамонлари экан. Боплаб ўчларини олганликларини айтишибди...

Сўроқ протоколига имзо чекишга тўғри келди.

— Ҳазилнинг кети зил, деб шунга айтадилар-да,— деди камсухан терговчи кулиб туриб.

Дўстимга айтсам, бир ёвқараш қилди-ю, кинояли кулимсираб ҳазил қилганимга чинакамига ишонмади.

Ўзимга аталган залворли муштларни дўстим бошига дўлдек ёғилишини билганимда шундай ҳазил қилган бўлармидим?

Одатим курсин, табиатим хира, кўнглим ғаш бўлган кезларда қўлим ҳеч ишга бормайди. «Муштум» журналининг янги сонини варақлаб турган эдим. Телефон жиринглаб қолди.

— Эшитаман!

— Ҳой, фельетончи, ўзингмисан? Мен Мадкарим!— трубкадан чўрткесар, дали-ғули дўстимнинг жарангли овози эшитилди,— кайфиятинг чоғми?

— Ўзингнинг ишларинг қалай, жойидами?

— Дуруст, дуруст! Жўражон, ўзингдан қолар гап йўқ! Нотариусхона ишининг пачавалигини ёзиб кетибсан. Бошлиғи акамизга қуда. Кечадан бери ҳол-жонимга қўймаяпти.

— Хабарим бор. Кеча оқшом уйимга ҳам эргаштириб борган экансан. Хафа бўлмайсан, оборган бир қадоқ «Ирис»нингни ўғилчам билан уйингга жўнатвордим. Тушун, бошқа қанақа илтимосинг бўлса, жон деб бажаришга тайёрман. Лекин бу масалада бир нима деб ваъда бера олмайман.

— Ўв, принцип, нималар деяпсан? Қадрдон дўстингга-я! Одамгарчиликдан асар ҳам қолмабди-ку сенда! Юз-юзга, кўз-кўзга тушади, деганлар. Наҳотки, сен?..

Такаббурлигим тутиб, трубкани тақ эткизиб жойига қўйдим.

Ишдан сўнг, касалхонага ўтдим. Ҳазилкаш дўстим Хайрулла билан анча маҳал лақиллашиб ўтирдим.

Уйга ҳар кунгидан анча ҳаяллаб қайтдим. Хотинни афтодаҳол ҳолатда кўриб, капалагим учиб кетди.

— Ҳа, нима бўлди? Тинчликми, ўзи?— у қўрқув ва саросима тўла ёшли кўзларини юмиб, бошини елкамга қўйди.

— Хайрият!.. Боягина қайси бири телефон қилди. Сизни аварияга учраб, қаттиқ шикастланди деб. Ишхонангизни телефонда ололмай турувдим. Укам касалхонага, ўғлингиз қаердалигингизни билиб келиш учун идорангизга кетди.

— Кўриб турибсан-ку соппа-соғман!— дедим уни зўрға юпатиб.— Қайсидир аблаҳ ҳазиллашган-да. Пўстаги қоқилганлардан бирови фельетончининг тинчини бузмоқчи бўлибди-да...

Шу пайт лапанглаганча ён қўшнимиз Усмон тоға келиб қолди.

— Қўшни,— деди у,— қайси бир куни телефонингиздан мен ҳам телефон туширай дегандим. Хўп, деб рози бўлудингиз. Аризамга расмиятчилик учун қўл қўйиб бермасангиз бўлмас экан.

— Имзо чекиш ҳам гап бўптими, қўшнижон,— дедим унга дангал.

— Истасангиз телефонимиз бутунлай сизники бўла қолсин! Биз бажонидил розимиз.

Қўшним аввалига ишонқирамади, бизга ажабланиб тикилиб қолди, сўнг юзларида қувонч барқ урди.

Камина — фельетончи эса ҳаётимнинг қайта такрорланмас бу кунда атиги бир киши яъни қўшнимизни астойдил қувонтира олганимдан беҳад хурсанд эдим.

КЕРАКЛИ ОДАМ

Палатада икки киши ётибмиз. Камина ва ўзининг айтишича қизил партизан шахсий пенсионер Малик ота. Отахон ўта хушчақчақ, ҳазилкаш, кўринишидан ҳали анча бақувват одам. Қорача юзи чўтир. Мошгуруч мўйлови унга салобат бахш этарди. Фақат бир қусури бор, қулоғи сал оғирроқ. Гап тингламоқчи бўлса кафтларини чаккасига тутиб, қулоғини бурнингизга яқин келтириб туради... Ўз овозининг баланд-пастлигини дуруст пайқамаса керак, кафтларини оғзига қалқон этиб, аста гапирса ҳам палатани ларзага келтириб, дераза ойналарини дириллатади.

Малик ота қандай янги бемор келмасин, албатта у билан қизиқсинади. Бундай пайтда каминага илтимос қилиб, у беморнинг кимлигини билиб бериш вазифасини юклайди.

— Хўш, ука, суриштириб билдингизми? Фойдаси тегадиган одамми?..

— Магазин мудури экан.

— Ах, тилингизга асал. Какраз бизга керакли одам экан-ку! Қарабсизки, орадан чорак соат ўтмай у киши касалхона хиёбонида ўша мудирнинг билегидан ушлаб, мулозамат кўрсатиб, гап маъқуллаб юрадилар. Учрашувнинг натижаси кейин бизга заяқ билан баён этилади.

— Ука, ҳал. Қизиталоқнинг қўлтиғидан кириб, енгидан чиқдим. Уч, тўрт атрез кримплин топиб бермоқчи. Келин туширмоқчимиз-да...

Эртаси куни яна шу гап.

— Ука, кеча қўшни палатага келган бемор зўр кишими? Одамга қандай фойдаси тегиши мумкин?

— Иши беш, область касаба союзида ишларкан.

— Иби, жонидан. У ҳам биз боп, жуда керакли одам экан-ку! Малик отанинг лип этиб қўшни палатага ўтганини сезмай қолибман. Ярим соатдан сўнг илжайганча чапак чалиб чиқди.

— Яшанг, ука. «Тошминводи»га путёвка ҳал...

Тушдан кейин Малик ота яна хушхабар топиб келди.

— Ука, эшитдингизми, янги бемор келибди?

— Эшитдим.

— Қаерда ишлар экан?

— Облсабезнинг машина тақсимооти комиссиясига аъзо экан.

— А, лаббай! Э, илоҳи кам бўлманг-да, ука унадиганидан экан-ку! Энди бир енгил машина ҳам ҳал бўлади деяверинг. Шунанганг керакли одамларнинг садағаси кетай-да, ука.

Менинг бирдан шўхлигим тутди. Малик отанинг қулоғига яқинроқ бориб тегишдим.

— Отахон, одамнинг кераксизи бўлмайди. Узингиз ҳам керакли одамсиз. Иш қилиб ваъдалари чин бўлсин-да, ошналарингизнинг.

Малик отанинг юзи бирдан тундлашди. Афтимга хўмрайиб қаради-да, нимадандир афсуслангандай бошини сарак-сарак қилди.

— Сизни фақиргина, мўмин-қобил бола деб юрсам, масхарабоз, нобоп одам экансиз-ку. Бировга нафингиз кам тегишини аввалдан пайқаган эдим-а?— деб қўл силтаганича палатадан чиқди.

Беморнинг кўнгли жуда нозик бўлар экан... Малик ота кимдан нима илтимос қилмасин, улар чолнинг кўнгли учун рози бўлишганини чуқур ҳис этиб, унинг дилини бекордан-бекорга ўкситганимдан қаттиқ афсусландим. Отахондан узр сўраш учун ортидан чиқдим. Кўланкаси қуюқ дарахт остидаги скамейқадан Малик отанинг таниш овози қулоғимга чалинди. У таниш бир беморни ҳол-жонига қўймай гап сўрарди.

— Ука, айтолмайсизми? Палатингиздаги янги беморнинг одамга қандай нафи тегиши мумкин?

СУЗИГА БОҚМА

Каминангиз район маданият бўлимнинг енгил машинасини ҳайдайди. Бизга келган қанчадан-қанча лекторларни олиб юрамдим денг. Лекин улардан менда зўр таассурот қолдиргани Омилжон Орипович бўлди. У киши ўрта бўйли, башанг кийиниб, ўзларига оро бериб юрадилар. Ҳар замон — ҳар замонда гулли галстукларини тўғрилаб қўядилар. Айниқса, лекция ўқиш олдидан ён чўнтақларидан митти кўзгу чиқариб унга қараганча, паттайган

жингалак сочларини бармоқлари билан тарайдилар. Кейин танта-навор юриш билан минбарга кўтариладилар.

У киши ўқийдиган лекциянинг мавзуси: «Юксак маданиятлилик учун...»

Омилжон Орипович хирилдоқ овозда маъруза бошлайдилар: «Маданиятли бўлиш ҳар бир кишининг муқаддас бурчи...» Маърузаларининг сўнгида эса бир талай мисолларни қалаштириб ташлайдилар: «Афсуски, ҳали ораимизда маданиятдан четда қолган шахслар йўқ эмас. Юртимизда коммунизмнинг мухташам пойдевори яратилляпти. Келгусида маданиятимиз янада юксалади. Маданиятли одамларимиз янада кўпаяди. Кишиларимиз яшаётган уйларнинг деразаларида темир панжаралар бўлмайди. Кўп қаватли уйларда ит сақлаш маън этилади. Баъзи корхона, ташкилот атрофлари баланд темир панжаралар билан ўраб олинган. Хўш, айтинглар-чи, унинг нима кераги бор? Турган-битгани ўша ташкилотга зарар ва бино ҳуснига доғ эмасми? Чамалаб кўринг-а? Уйларнинг деразаларида, ташкилот, муассасаларнинг атрофида мавжуд бўлган темир панжараларни тўплашса, минг-минг тонналаб темир-терсак йиғилади. Унинг йиғиндисидан юзлаб енгил машиналар тайёрлаш мумкин. Хўш, улкан биноларнинг ҳуснига доғ бўлиб турган, унинг атрофидаги бетон, темир панжарали деворлар нимага керак? Бундай деворларни қуриб, бинони нимадан муҳофаза этмоқчимиз ўзи? Бизнинг замонда ўғри йўқки, бинони ўғирлаб кетишса. Бундан ташқари ҳар бир ташкилотда тунги қоровул штати мавжуд. Яна шу деворлар ҳар йили ремонт қилинади. Темир панжаралар бўялади, шу ишларга анчадан-анча маблағ харж этилади. Бу ўша ташкилотга ҳам зарар, давлатга ҳам...»

Хуллас, унинг ғуж, ғуж панд-насихатдан иборат маърузаси уч кунда менга сувдай ёд бўлди. Тўртинчи куни лекторни шаҳарга, уйига обориб қўйдим. Бай, бай, бай; маданиятли лекторнинг ҳозлиси ҳам жуда «Маданиятли» қилиб қурилган экан. Атрофи баланд девор билан ўраб олинган, девор устига шиша синиқлари тиккайтириб қўйилган. Уйининг деразаларига билакдай-билакдай келадиган йўғон темир панжаралар. Катта чўян дарвоза ёнида шакдай ит бойлоғлик турибди.

— Ука, бугунги ўқиган лекциям сизга ёқдимми?— сўрадилар Омилжон Орипович кўлимдан сумкаларини олаётиб.

— Ёққанда қандоқ... Жуда зўр ўқидингиз-да! Ўзингиз ҳам ўта ажойиб маданиятли лектор экансиз,— деб ириллаб турган итга ишора қилдим,— зўр зотдор итга ўхшайди.

У киши бирдан хушёр тортиб, хайр-маъзурни насиё қилдилар. Чўян дарвоза қарсиллаб ёпилди.

И Қ Р О Р

Бола-чақангизнинг ҳузурини кўринг, илоҳим дард кўрманг, шу беш тийин учун мени ҳадеб сўроқ қилманг, жон укам! Ҳатто, одамлар тиланчига беш тийин беришга уялишади-ку! Сиз бўлсангиз... Ҳайлаб кўрамиз деманг-да, укам! Жўжабирдай жонман, ҳолимга раҳмингиз келсин. Минбад харидорлар ҳақига хиёнат қилмайман. Агарда сўзимда турмасам, томоғимга суяк тиқилиб ўлай!

А, лаббай? Харидордан беш тийинни юлиб қолганим сабабини айтай. Сабаби жуда кўп, алвон-алвон. Қайси бирини айтай? Айтган билан адо бўлармиди, жон укам.

Магазинга мол келтиришади. Ишчилар уни эшик олдига туширишади. Хўп, ўйлаб кўринг. Мен бир заифа бўлсам. Ун халта ун, йигирма яшик арақ-винони, яшик-яшик бошқа юкларни омборга қандай қилиб киритаман? Бир томонда харидорлар кутиб қолишади. Ана шундай пайтда ишчиларга ялиниб, зорланаман. Улар юз ноз билан юкни омборга киритиб беришади. Кейин қуруқ кетиб бўпти. Қўлига бир нима тегмагунча томоқ қириб, йўталиб туришаверади. Икки-уч сўмга асло қаноат қилишмайди. Кам деганда беш ўн сўм чиқимдор бўламан. Яна яшиклар ичида битта-иккита шиша бўш бўлади. Уларни қоплаш керакми? Керак? Шакардан, гурунчдан кам келади. Нимага кам келади, дейсизми? Буни аниқлаш сизларнинг ишингиз, терговчи укам. Эшитишимча, базанинг ўзида қамиш найча билан халтадан олиш йўллари амаллашармиш... Ҳўш, буларнинг ўрнини тўлдириш керакми? Керак. Ҳар қути конфет, шokolаддан ҳам оз-моздан кам келади. Уни ҳам ўмаришган, ўрнини қоплашим лозимми? Лозим!

Бунинг устига базадан қуруқдан қуруқча мол олиб бўпсиз. Дурустроқ, камёб моллардан олмоқчи бўлсангиз, омбор мудир «Харажати» бор, кўтара оласизми?» деб кўзини лўқ қилиб ўтираверади. Сендан угина, мендан бугина қабилида иш тутмасангиз, ўтмас молни юклар юборишади. Минг елиб-югуринг, арзингизга ҳеч ким қулоқ солмайди.

Бундан ташқари яна ҳар бир магазиннинг ўз «каламуш»лари бўлади. Аниқроқ гапиринг, тушунмадим, деяпсизми? Айтмоқчи-манки, магазинимизнинг ўзига яраша хўрандалари бор. Уларнинг томоғини мойлаб туришим керакми? Керак! Ҳар ўн беш кунда мудиримизнинг кафти қичиб қолади. Қичигини қолдиришим керакми? Керак! Ҳали савдо инспекциясидан, ҳали у ташкилотдан, ҳали бу ташкилотдан текширишга келишади. Одамгарчилик юзасидан уларга чой-пой қилиш лозимми? Лозим! Ана энди ўзингиз адолат, инсоф юзасидан бир ўйлаб кўринг, укам! Бунча чиқимдорликни қаердан қоплашим керак? Честний ишласангиз бўлмайдики,

дедингизми? Бу аҳволда ҳалол ишлайман деган савдо ходими икки бармоғини бурнига тикқанча қолади. Хазинаси тўлганлари бир оз нафсини тиймасан...

А, лаббай, валдирашни бас қилай? Ишхонам ҳукмига ҳавола қиласиз? Яшанг, илоҳи кам бўлманг, барака топинг, укам. Лекин мени яна бир марта чиқимдор қиладиган бўлдиз-да, укам. Қандай қилиб, дейсизми? Идорадагиларимизнинг ҳукмини жуда яхши биламан. Бир қулинг ўргилсин зиёфат, яна совғаси билан, тамом. Майли, ҳечқиси йўқ. Шунисига ҳам шукур. Ишқилиб пул кетса, кетсин, обрў кетмасин! Ишимиз шунақа...

ВАСВАСА

У йўл бўйи вайсаб борарди. Бир қўлтиғига қасмоғи чиққан беқасам лўлаболишни маҳкам қисиб олган. Эғнида рўдапо костюм, кўйлагининг очиқ ёқалари ғижим. У ўнг қўлини боши узра тўхтовсиз силкитганча алжирди. Гапларига биров эътибор беряптими, йўқми, унга аҳамиятсиз:

«Мени ярим шаҳар билади. Кимсан, Жавлонбекман-а! Менга ялинганларнинг сони мингта. Ҳаммаси бир гўр: Иши битиб, эшаги лойдан ўтгунча экан. Эндиликда қайси бирини кўрмай, юзини тескари ўгириб ўтади. Номардлар, юзсизлар!..»

Жавлон ёғоч омборида мудир бўлган пайтида обрўйи баланд, соясига салом берадиганлар анча эди. Ўзи ҳам унча-мунча кишини назари илмас, қўл учида сўрашарди. У бир муддат тўхтаб, қаншарини қашиб олгач, яна жавради:

«Ҳаммаси, ҳаммаси мендан юз ўгирди. Хотиним ҳам, болаларим ҳам... Бир Олапарим ёнимда қолди. Ҳа, ит вафо, хотин жафо. Илоҳим менинг ҳолимга тушларинг, мендан баттар бўлларинг! Лўласиз қолларинг!!!

Жавлонга биринчи бор дуч келган киши, таажжубга тушмасдан қолмасди. Чунки афт-ангори беўхшов, бақа кўзлари доимо олазарак чақчайиб туради. Боши тақир, худди тўр қовоққа ўхшарди, битта ҳам тук йўқ. Қош-киприкдан ҳам ном-нишон қолмаган. Аслида қора қош, жингалак соч йигит эди. У савдойи ҳолига тушгандан бери ёмон бир одат чиқарган: ичмаган пайти боши ва юзидаги тукларни битта-битталаб юла бошлайди. Юрса ҳам, ўтирса ҳам бирдан бир эрмаги шу. Яна бир одати, у юриб бораётганида ҳам, ўтирган ерида ҳам яккаш бир гапни қайта-қайта такрорлайверади: «Лўла, лўла, лўлам»...

У ичиб, кайфи чоғ бўлган пайтлари алжишга ўтади. Шунда бармоқлари бир оз тин олади. Унинг васвасага тушишига сабаб,

пул, бойлик бўлди. Икки йилча олдин: «Ҳар ҳафта чўнтакка мулла жирингдан минг тушмаса, ётиб уйқум келмайди», дерди у сирдош дўстларига мақтаниб. Кўза кунда эмас, кунда синади, дегани рост экан. Тахта, ёғочларни ошиқча нарҳда сотаётганида ушланди-ю, омбор тафтиш қилинди. Катта камомад чиқди. Қинғирлик билан топган пулларининг бир қисмини камомадга тўлаб, зўрга қутилди. Устига-устак уйига ўғри тушиб, йиллаб йиққан асл нарсаларини бир кечада шилиб кетди. Уғирланган ашёлари ҳа деганда топилавермади. Пул меҳри, бойлик хирси бирдан уни савдойи ҳелига туширди-қўйди. У ичкиликка берилди. Маст-аласт келиб, уйда жанжал кўтарадиган одат чиқарди. Хонадонидан файз арий бошлади. Охири хотини чидай олмай, икки боласини етаклаганча отасиникига кетиб қолди.

Шундан бери у хайҳотдек уйда бир ўзи яшайди. Ичиб келиб, уйда тинч ётган Олапар ёнига ўтириб олади-да, унга қараб соатлаб ваъзхонлик қилади:

«Олапарим, яхшилаб билиб қўй, ит вафо, хотин жафо! Сен қолдинг, хотиним мени ташлаб кетди. Вафосизлик қилди. Илоҳим уволим тутсин!»

У йўл ёқасида турган от, эшакни кўрса ҳам олдига бориб, уларга арз-додини тўкиб солади. Ҳайвон-да, жонивор индамай қараб тураверади. Шундай пайтда танишлари учраб қолиб: «Жавлонбек, бу дейман, эшак билан тил топишиб қолибсизми» деса, «Ҳа,— дея жавоб қилади у ишшайганча,— шу гумроҳ ҳайвон айрим ошналаримдан оқибатлироқ. Гапимга қулоқ солади».

Баъзи бир танишларига у эрмак, атайлаб жиғига тегади. Унинг пойинтар-сойинтар сўзларидан завқ олиб кулишади. Жавлон ичмаган пайтида хушёр бўлади. Гап қотган кишига ер остидан бир хўмрайиб қарайди-да, яна лўлаболишни қучоқлаганча, нуқул: «Лўла, лўла, лўлам», дея тинимсиз пичирлайверади.

У кўп вақтини маҳалладаги чойхонада ўтказди. Чойхоначи Сайфи ака улфат, раҳмдил, ҳазилкаш. «Савоби тегар» деб унга қараб туради.

Ана у лўлаболишни қўлтиқлаганча чойхонага кириб келди. Одатий эрмаги: бир қўли чеккасида, пашша қўриётгандек «шапшап» уриб қўяди, этини чимдиб-чимдиб олади. Бармоқларига битта ҳам тук илинмайди.

Сайфи ака дарров олдига чой-нон қўйди. Шўхлиги қўзиб, мижозларига «ҳазиллашаман» маъносида бир кўз қисиб олди-да, кейин Жавлонни гапга тутди.

— Жавлонбой, аҳволлар қалай?

— Чатоқ, акахон, чатоқ,— дейди у нон кавшаганча, «мўйсафид» бўшаб қолди.

— Чакки бўпти-ку, ошна. Ҳеч ким сийламадими бугун?

— Йўқ. Эски танишим Рўзи суюқни учратиб, яримтага пул сўраган эдим: «Йўқол, пияниста, девона», деб сўкди. Узи девона. Уч йил бурун у энағарни ўз ҳисобимдан курортга олиб борган эдим-а! Яхшиликни билмаскан, исқирт, «Ул-э, хасис», дедим. Алам қилдими, менга бирпас ўқрайиб туриб, бирдан қаҳ-қаҳлаб кулиб юборди. Жинни-да, жинни!..

— Жонинг соғ бўлсин, пул қўлнинг кири,— деди яна Сайфи ака,— хўш, лўла бутунми?

— Бутун, акахон, бутун,— деди у қўлтиғидаги лўлаболишга ишора қилиб,— билагимнинг дармони, белимнинг куввати шу лўла. Шеригини икки қўллаб тафтишчи қўлига топширганман. Ўзиям ичидаги пул сал кам бир қўлтиқ эди-я! Камомадни қайтармасангиз, қамашади, деб кўрқитишди-да. Қайтардим-у, қутилдим.

— Ишқилиб, лўладан ҳали кўпми?— мийиғида жилмайганча сўради яна чойхоначи.

— Кўп, дедим-ку, акахон, кўп. Биттасини мегажин хотиним қоқиб, бўшатиб кетган. Қурумсоқ хотин уйни шип-шийдон қилиб қочган. Билиб қўйинг, ит вафо, хотин жафо.

— Лўладан кўп, деясан-ку, яна уйлан қўй-да,— деди Сайфи ака унга тағин тегажоғлик қилиб.

— Йў-ў-ўқ, бўлмайди,— деди у чўзиб,— хотин ёмон, алдаб кетади. Буниси,— қўлтиғидаги лўлаболишга ишора қилди у,— охи-ратимга ярайди. Лўла, лўлам, сени ҳеч кимга бермайман,— у яғриғи чиққан лўлаболишни бирдан бағрига маҳкам босди, кейин ўрнидан лип этиб турди-да, ўтирганларни ҳайратга солганча ал-жираб, йўлига равона бўлди.

— Кетдик, лўлам, кетдик!..

БИСОТ

Қўшнимиз Холида бувининг ишлари нуқул миллий буюмлар йиғиши. Уйлари деворидаги равоқларда мис қумғондан тортиб, ёғоч чўмичу қорачироққача топилади. Ёрғичоқ, чархи, дук деган-дек жамики алмисоқдан қолган буюмларни уйлари тўридаги даҳ-лизда авайлаб асраб келадилар. Катта темир сандиқларида эса паранжини ўзидан тўртта бор. Нима учун асраб келадилар уларни, билмайман. Уйларига кирганимда равоқчалардаги чинни, сопол идишларни илжайиб мақташга тушадилар.

— Ана униси хитойча пиёла. Кеча бозордан сотиб олдим. Ёнидаги коса — қашқари...

— Бувижон, бир ўзингизга бунча коса-товоқ... Икки-учтаси ҳам этиб ортади-ку,— дедим.

— Ишинг нима? Сенга ким қўйибди бунақа гапни?— деб уришиб бердилар. Кейин қулфи диллари очилиб кетиб, бисотларининг муҳимлиги, қилган ишлари ҳақида роса мақтандилар.

— Керакли тошнинг оғирлиги бўлмайди, болам. Кинога туширишга зарур бўлганда бувингнинг ёрғичоғи асқотади. Театрнинг каттаси битта арзимас чачвон учун бувингга хушомад қилиб, зорланди. Бор эдики, бердим. Миллий буюмларимиз, кийимларимиз орадан чиқиб қолапти, болам. Яна эллик, юз йилдан кейин чарх, жувоз, омоч ҳақида гапирилса, кишилар ҳайратланиб «қани ўша нарса бўлса-ю, бир кўрсайдик...» дейдиган бўлишади.

Ана шу қадимий мис офтобани ўтган бозор куни бир хорижий сотиб олаётганида, савдони қайтариб, ўзим харид қилдим. Ноёб нарсаларимизни улар ташиб кетишаверса, ўзимизга нима қолади, ахир!— дедим. Қўшни маҳаллалик Исломбой Фарансия деган юртга борибди. Дўконда бизнинг мис қумғон сотиққа турибди, дейди. Эшитиб фиғоним ошиб кетди.

Яна тунов ҳафта бозорга тушсам, кўз ойнакли уч киши аттордан ўғил болалар сумагини харид қиляпти. Биттаси ўзбекчани чала-чулпа гапириб: «яхши, ўзбек муштуғи» дейди. Лабига қўйиб пуф-пуфлаб кўради. Топдинг муштугини. Бу чақалоқларга ишлатиладиган сумак, меҳмон, дедим. «Да, да, яхши, яхши», дейди яна илжайиб. Фаросатингдан ўргилдим. Таржимонига, ким булар, дедим, жайдари сайёҳлар, Эстониядан келишган, деди. Уларга тушунтир, бўлмаса Бухорода сумак қолмай ташиб кетишади булар, дедим. У ғудур-ғудурлаб, гапимни уларга англади. Кейин улар кулишиб-кулишиб, сумакларни атторга қайтаришди.

Ниятим холис, болам. Қазойимдан олдин бисотимдаги бу нарсаларни музейга хатлаб топшираман. Кейинги авлодга мендан ёдгорлик қолади.

Бугун мактабдан келсам, буви хафа, қовоқлари осилган. Ҳасалари ўнг қўлларида, уни қаттиқ ушлаганлар. Лапанглаб юрганларича супанинг у четидан бу четига бориб келганлари, келган. Мени кўргач, тўхтадилар. Симоб бароқ қошлари остидаги кўзларини олайтириб, жаҳл аралаш:

— Ув, ўғлим, ўт, уйни йиғиштириб бер. Сениқ-пиниқларини элтиб хандакка улоқтир,— дедилар.

— Нима?— дедим тушунмай.

— Уйга кир, кўрасан. Бунча таҳтиётини олмасанг.

Уйларига кирдим. Ғалати манзарани кўриб оғзим очилди, қолди. Эсиз, равоқлардаги чиннивор буюмлар... Анча-мунчаси полга тушиб чил-парчин бўлибди. Чойнаклардан бирининг дастаси синган, иккинчи бирининг жўмраги тенг ярмидан учган..

— Бувижон, нима бўлиб синди булар?— беихтиёр сўраб қолдим уй ичидан туриб.

— «Қалғай»нинг иши,— дедилар пўнғиллаб суйикли Қалғай мушукларидан нолиб,— бирпас қўшниникига ўтсам, қайсидир кавакдан бир чумчуқ уйга кирибди. Ушани тутаман, деб шунча нарсани нобуд қилибди, қўйибди. Кўриб, дудим чиқиб кетди. Йиғиштирар бўлсанг, тезроқ бўл!.. Куймай ҳам, ёнмай ҳам... Қалғайим аччиқлаб кетиб қолмасайди ҳали. Қалғай, ма, кис-кис!.. Ҳа, айтганча, қоқиндиқ, музейга телепон қил, вакил чақир. Қолганини олиб кетсин... Уша ерда сақлангани тузук.

«ТУЯФАҲМ»

[Ривоят]

Мункайиб қолган бир сарбон кексалиги боиси касбидан воз кечибди. У ҳукмдори билан олди-бердисини қилиб бўлгач, туяси билан хайр-маъзурлашибди.

— Хуш қол энди, менинг аркони давлатим!— дебди у туяни сўлаб-сийпалаган кўйи,— Сен жонивор туфайли шунча йил рўзғорим тебраниб келди, бола-чақам осойишта кун кечирди. Биргаликда олис юртлар ошиб, дашту биёбонлардан ўтдик. Кези келганда сени қийнадим, саваладим. Сувсиз, озуқасиз қолдирган пайтларим бўлди. Ҳукмдорим зуғуми билан устингга икки-уч ҳисса зиёд юк ортиб, азобга дучор қилдим. Бундай ҳақ-ноҳақ қилмишларим учун мени авф эт!..

Сарбон ўзи ва туяси бошидан кечирган аччиқ қисматга бениҳоя куйинганидан кўнгли ийиб, бўзлаб юборибди.

— Кўй, беҳуда ғам чекма!— дебди туя ҳам ўз навбатида содиқ йўлбошчисига боқиб.— Менга ўтказган жамики ситам-зулмингни кечирдим. Лекин қилган бир ишингга асло рози эмасман. Эсингдами, Ҳисор тоғи сўқмоқларидан ўтиб бораётганимизда бир ҳанги эшакни олдинга ўтказиб, бурундиққа бойлиқли арқонни унинг айлига бойлаб юборган эдинг. Ана шу номақбул қилмишингни ўлсам ҳам кечиролмайман.

Шунда сарбон қаттиқ ўсал бўлибди.

— Қулнинг ақли чошгоҳдан сўнг келган экан,— дебди у хиёл ранжиб,— шу гавда-ю, шу бўйи бастингга лойиқ зукко фаҳминг ҳам бўлганда эди, бу муддаонгни ўша пайтнинг ўзидаёқ юзимга солган бўлардинг. Мен нодон хатоимни тузатган бўлар эдим. Афсусл..

Сарбон шундай деб хомуш изига қайтибди.

Шу-шу, туяфаҳм деган луқма таомилга кириб қолган экан.

ТАНТИЛИК

(Ривоят)

Жоҳил бир хон ўтган экан. У қачон ёмон туш кўрса ўша кунни ғазаб кунни, деб эълон қилар, йўлида дуч келган кишини дорга осигга маҳкум этар экан. Мабодо аксинчаси бўлиб, яхши, омадли тушлар кўрса, унда ўша кунни одил кун, деб кўрган, учраган кишига садақа инъом этар экан.

Кунларнинг бирида хоннинг ғазаб куниси якшанбага тўғри келибди. Бир ўтинчи чол бозордан қайтаётганида тасодифан хонга дуч келибди. Ғазабнок хон ўтинчи чолни дарров банди этиб, уни осиб ўлдиришга фармон берибди. Шунда қўрқувдан титроқ босган чол:

— Эй, олампаноҳ, бугун мен ғариб бечоранинг омади чопган кун эди,— дебди зорланиб.— Ҳозиргина бир боғ ўтинни сотиб, шошилганча уйда оч-яланғоч турган болаларимга егулик олиб бораётган эдим. Агар ноҳақ гуноҳга ботмай десанг, менга шомгача ижозат бер, йўлимга кўзи тўрт бўлиб турган болаларимга нонни элтиб берай-да, қайтиб ҳузурингга келай, кейин истаган жазойингни беравер.

— Сен ожиз банданинг қайтиб келишинга ким кафил бўла олади,— деб сўрабди хохолаганча хон. Чол ҳеч иккиланмай хон ёнида таъзим қилиб турган нуроний, доно вазирни кўрсатибди.

— Чолнинг қайтиб келишига мен кафил бўламан,— деб вазир бу оғир юмушни ўз зиммасига олибди. Хон зўрға рози бўлиб, ўтинчи чолни қўйиб юборибди ва садоқатли вазирига:

— Нега ёт бир чолга кафил бўлдинг, ёки уни танирмидинг?— дебди.— Агар у қайтиб келмаса, ақлли бошим танамдан жудо бўлди, деявер!

Шунда вазир таъзимга бош эгиб:

— Мен бу бечораҳол чолни биринчи бор кўришим,— дебди,— лекин унинг ўз тақдирини ишонч билан менга боғлагани камина учун катта бахт. Одамлардан ишонч кетибди, деган гапни кўтармаслик учун унга кафил бўлдим.

Ўтинчи чол айтган пайтида хон ҳузурига етиб келибди.

— Ҳой, ғофил банда!— дебди хон,— Келмасанг-ку оғир жазодан қутилган бўлардинг.

— Эй, саодатманд хон!— дея таъзим бажо келтирибди чол.— Мен одамларда аҳду вафо қолмабди, деган сўз бўлмаслиги учун келдим.

Хон бу тўғри сўз чолнинг ақлли гапига қойил қолиб, уни жазолашдан халос этибди.

ТАБАРРУК СОҶОЛ

Кўалдош мадрасасида таҳсил олган Насриддинни вилоятнинг чекка бир тумандаги масжидга имом этиб тайинлашибди. Мазкур масжидда унга хасис, очофат доимо мол-дунё ғамида юрувчи мулла Ғиёсиддин деган шахс имомлик қилар экан. У ўз ўрнига бошқа бировнинг тайинланаётганини эшитиб, ғам-ўйловдан ич-этини еб, ғоят ташвишга тушибди. Имомликни қўлдан чиқармаслик ниятида тезда адоват, макр-ҳийла йўлига ўтибди. Насриддинга ўзини бечораҳол кимса қиёфасида кўрсатиб, унинг кўнглини аврашга тушибди. Ёлвориб, илтижо қилибди.

— Мулла Насриддин, биламан, сиз бағоят зукко, мадраса кўрган билимдон зотсиз,— дея ялтоқланганча мақсадга кўчибди мулла Ғиёсиддин,— лекин олло-таоллонинг мандай осий бир бандасига раҳм-шафқат этгайсиз! Умрим шу табаррук даргоҳда ўтди. Охиратим яқинлашиб қолган... Уч заифам, бир этак набира-чевараларим уволига қолмагайсиз! Бояна савоб йўлинда тўрт-беш сағирни ҳам қарамоғимга олганман. Магар имомликдан маҳрум бўлсам, уларни ким едириб ичиради? Сиз ҳали бардам, бўз йигитсиз, ҳар ердин иш топадирсиз. Хўп десангиз, сизни қуруқ қўймасман, рози қилурман.

Насриддиннинг қалбига бирдан раҳм-шафқат ҳисси кўпирибди. Мулла ҳолига кўнгли ийиб:

— Тақсир, сиз шуни ихтиёр этган экансиз, камина ризо,— дебди.— Аммо туман аҳли менинг бу ерга имомликка тайин бўлганимдан хабардор эрурлар. Мен бу ишга мутасадди бўлган зотлар билан кенгашиб олмағим лозим эрур.

— Зинҳор бундоғ йўл тутмагайсиз?— дебди паришон қиёфада у баттар ташвишланиб.— Иш баттар чаппасига айланур. Қозикалон, бош муфти мени ёқтирмайдирлар. Магар сиз ризо эрсангиз, ажиб бир йўл тутирмиз. На сих куядир, на кабоб.

«Бу маккор чол шайтонга дарс берадургон кўринади, деган фикр кўнглидан кечибди Насриддиннинг,— мақсади не эркин, билайин-чи?..»

— Қандоқ йўл, айтингиз тақсир!— дебди азбаройи қизиқсинганидан Насриддин.— Фикрингиз маъқул эрса иншоолло амалга ошгай.

— Боракалло!— дебди мулла Ғиёсиддин бирдан шодмон бўлиб,— Элда шундай гап бор. «Ҳар кишида бўлса эрликдан нишон, ҳеч бир одамга раво кўрмас зиён». Офарин, бисёр ғам-андухдан фориг этдингиз мени. Энди хўп десангиз авом халқни бу даргоҳга йиғурмиз. Улар иштирокинда мусулмонлик удуми, оятлар ҳа-

қинда оз-моз савол-жавоб қилурмиз. Сиз атайин ўзингизни билмаганликка солурсиз. Авом халқ манинг билим бобинда сиздан устун келганимни фаҳмлагач, яна имомликка лойиқ кўргайлар.

«Вой, ғаламис-эй! Мени авом ўртасинда билмасликка йўймоқчи-я. Бу маккор ёмонлик йўлини ихтиёр этибди. Энди ўзини шарманда қилгайман. Кўрурмиз, ким-кимни...»

— Мен ризо!—дебди Насриддин мийиғида жилмайиб.—Иншоолло, армонингиз ушалгай!

Ғоят мамнун бўлган очофат мулла:

— Омин, илоҳим айтганингиз келсин!.. Бу яхшилигингиз эвазига хамир учиндан патир!—деб Насриддинга бир ҳамён соф олтин тангали ақчани инъом этибди.

«Сийлаши, ҳиммати ёмон эмас, талайгина!—дебди дилида Насриддин тортиқни тортинмай қабул қиларкан.—Фаторат масжидни таъмир этишга яраб қолгай?..

Ўртасига аҳли туман бомдод номозига йиғилганда келишувга биноан эски имом билан бўлғуси имом ўртасида савол-жавоб бошланибди. Пирманак мулла Ғиёсиддин Насриддин айтган энгилелли саволларга ҳозиржавоблик айлабди. Сўнгра ўзи саволга ўтибди. Насриддин ўзини билмаганликка олиб, бошини солинтирган кўйи қўл қовуштирганча сукут сақлаб тураверибди. Бундан фойдаланган мулла Ғиёсиддин муридлари шовқин-сурон кўтаришибди.

— Имомликка ҳазратимизнинг ўзлари қолгайлар!

— Илм борасинда, қутлуғ нафасларининг ўткирлиги хусусинда бул зоти шарифга тенг келадурғон мулла топилмагай!

Шу маҳал жим турган Насриддин ўрнидан даст кўзғалиб, савлат тўкиб турган имом олдига келибди.

— Муридларингиз ҳақ айтадур, тақсир!—дебди виқор билан турган Ғиёсиддинга ачинганнамо боқиб.—Илм бобинда сиздек аҳли донишмандни кўрганимдан бағоят шодмен. Ижозат этингиз, мўътабар шу соқолингиздан бир тола олай?

Насриддин шундай деб, ҳайронликда донг қотган имом соқолидан чирт этиб бир тола узиб олибди ва уни уч карра ўпиб, кўзларига қайта-қайта суртгач, халойиққа юзланиб, шундай гап қилибди.

— Кимки бу табаррук зотнинг соқолларидан бир тук олиб, уни ихлос билан ўпиб, кўзларига суртишга мушарраф бўлса, ул киши Макка тиллони ҳаж қилганнинг савобига эришур.

Насриддин ишига таажжуб ила ағрайганча турган халойиқ туйқусдан чайқалиб, кўзғалиб қолишибди. Бир зумда имом устига худди бало-қазодай ёпирилиб, ҳад-ҳисобсиз безовта қўллар унинг соқол мўйловига аёвсиз чанг солишибди. Ҳаял ўтмай мулланинг

соқол-мўйловидан ном-нишон, асар ҳам қолмабди. Ногаҳоний ҳамладан биратўла ҳам соқол ҳам обрўдан ажралиб шармисор бўлган мулла Ғиёсиддин бамисоли пиширилган калладай бўлиб, ўзини жон ҳолатда масжид ҳужрасига урибди.

Алқисса, у қайтиб кўча юзини кўрмабди.

Масжидга эса янги имом тайинланибди.

ОТПУСКА

[Бошга тушганни кўз кўрар]

Меҳнат отпускасига чиқиб, дам олиб келиш учун бирор ёққа шаббохон уриб қолмоқчи эдим. Хотиним буни эшитди-ю:

— Қаёққа кетасиз?— деб ғишғиша қилиб қолди.— Дам олиш, айланиб келишни ёлғиз сизга чиқарганми?.. Ҳеч қаёққа кетмайсиз, энди бир ҳафта уй чўриси бўласиз.

У ҳазиллашиб шундай деяптими десам, йўқ, чиндан айтган экан. Бир ёшдан ошган ўғилчамизни боғчага қўймаганмиз. Қайнанам: «Аҳд қилганман, биринчи неварамни ўзим кўтариб катта қиламан. Ясли деб овора бўлманглар» деб оёқ тираб олди. Шу-шу, уйимизда очилган бир ўринлик қойим-мақом ясли ишлаб турибди.

Отпускага чиқишимни кеча хотиним онасига шипшитган экан. «Ундоқ бўлса, мен, қишлоққа бориб айланиб келай, бир оз зерикибман», деб божамизникига жўнаб қопти онаси. Шундай қилиб вақтинча мураббийлик қилиш бошга тушди.

Хотиним эрталаб барвақт турди. Апил-тапил овқатланиб, юмушга жўнаб қолди. Ҳа, айтганча, у ишга кетаётиб, эркатойимизга нонуштага қаймоқ едиришни, тушда эса картошка қовуриб беришни тайинлаб кетди. Кошки бунақанги ишлар қўлдан келса. Ўғилчамиз ухлаб ётганидан фойдаланиб бозорга югурдим. Шунисига шукурки, бозор уйимизга яқинроқ. Бир коса қаймоқ олиб изимга қайтдим. Келсам ўғилчамиз уйни бошига кўтариб йиғлаб ётибди. Қаймоқ ялатсам оғзидан чиқариб ташлайди. Шоколад тутқазсам олмайди, ўйинчоқларини кўрсатсам қарамайди...

— Э, бақироқ, жим бўл!— деб пўписи ҳам қилдим. Жим бўлиш қаерда. Ростини айтсам, бола овутиш ҳар кимнинг ҳам қўлидан келавермас экан. Бир соатдаёқ жонимга тегди. Уни елкамга опичлаб ташқарига олиб чиққан эдим, хайрият, йиғиси бир оз босилди. Агар ана шундай тинчгина турса майлийди: кун бўйи опичлаб юришга ҳам рози эдим... Хунобим ошиб турган эди. Тасодифан миямга бир фикр келди: «Шаҳримизда нима кўп, кинотеатр. Уларнинг ҳаммасида «Болалар хонаси» ишлаб турибди. Ура!

Уғилчамни болалар хонасига қўяман-да, ўзим роҳатланиб кино томоша қиламан».

Тўғриси, ўйлаб топган бу фикрим азбаройи маъқул бўлганидан этимга ярим кило эт қўшилгандай бўлди. «Баҳор» кинотеатри томон йўл олдим. Бахтимдан ўргилай, «Самолётлар қўнолмади» фильми намойиш қилинаётган экан. Билет олишга навбат кутмадим. Кутишга тоқат қаерда. Қўлимда ёш бола бўлгани учун билетни навбатсиз олдим. Уғилчам Жунайдохони эса «Болалар хонаси»га топширдим.

— Қайси қатор, нечанчи ўринда ўтирасиз? Мабодо йиғласа...— деб сўраб қолди, ўрта ёшлардаги мураббия.

— Хавотир бўлманг, у йиғлайдиган болалардан эмас,— деб унинг кўнглини тинчитдим-да, ичимда «ҳали шошмай тур, нағмасини кўрсатади», деб залга томон югурдим.

Шундай қилиб, жонимнинг роҳатини топиб олдим. Кун бўйи уч-тўрт кинотеатрга бораман. Ўғил «Болалар хонаси»да... Йиғлайдими, жим бўладими, ухлайдими ихтиёр ўзида. Хотиним бундан беҳабар:—«Бола овитишда аёллардан қолишмас экансиз», деб миннатдорчилик билдиради.

Бир кун «Ватан» кинотеатрида «Фарзандлар» фильмини мазза қилиб кўриб чиқдим. Чиқсам «Болалар хонаси»да ўғлим йўқ. Ҳовлиқиб мураббиядан сўрадим.

— Боя икки аёл келиб, икки болани эркалатиб-эркалатиб олиб кетишди.— Талвасага тушиб жавоб берди у.

Ҳушим бошимдан учди. Лаҳзада не-не хаёллар ўтди кўнгиладан: Тағин бирор бола талаб...

— Э, кўзингиз қаерда эди? Қизиқ мураббия экансиз-ку. Аёллапёлингизни билмайман. Боламини топиб беринг!— бақириб хонани бошга кўтардим.

— Айтдим-ку ким олиб кетганлигини. Бу ерда бола кўп, қайсинисини ким қолдириб кетганини хотирамда сақлай олмайман-ку.

Оёғимни қўлимга олиб кўчага чопдим. Ёш бола кўтарган аёлларга дарров етиб олиб, боласининг афтига термиламан. Ҳеч қайсиси ўғилчамга ўхшамайди. Охири ўпкамни қўлтиқлаб, уйга қараб ҳаллосладим. Уйга келсам, хотиним ўғилчамизга овқат едириб ўтирибди.

— Ҳа, найрангбоз, қўлга тушдингизми?— қуралай кўзларини менга тикди у.— Кино кўраман деб, кўзичоғимнинг кўзларини киртайтириб қўйибсиз-ку.

— Садағанг кетай, хотинжон, гапирма, бўларим бўлди ўзи, етарли. Иккинчи марта бунақа номаъқулчиликнинг кўчасидан ўтмаганим бўлсин,— ёлвориб кечирим сўрадим.

Кейин билсам, у бир ёш болали дугонасининг қистови билан

кинога тушган экан. Томошадан кейин, дугонасининг боласини олгани киришса ўғилчамиз хўнграб оби-дийда қилиб турибди. Хотиним: «Бир таъзирингни берай» депти-ю, мураббияга индамай-нетмай ўғлини олиб келаверибди.

— Хотинжон,— дедим мулойимгина бўлиб.— Энди етар, мана, отпускам ҳам тугаб бораяпти, эрта-индин йўлга чиқсам...

— Чиқиб бўпсиз!— деб сўзимни бўлди у.— Ҳали гап бор.

— Яна қанақа гап?

— Саёҳатга ёлғиз бормайсиз!

— Ана холос. Бўлмасам ким билан борай?

— Мана, мен билан-да.

— Нима? Сиз билан? Ахир, ишингиз-чи?..

— Мен ҳам бугун отпускага чиқдим.

— А? Ростданми, хотин?— Азбаройи севинганимдан уни ўпиб олдим.

ИШҚНОМА

(Бир иғвогарнинг ишқий мактуби)

Салом, асалдан ширин Меҳрихон! Сиз билан анчадан бери, аниги раҳматли эрингиз ўлимадан буён мулоқотда бўлиш истагидаман. Шу пайтга қадар марҳум эрингизга аза тутгандирсиз. Қирқи, кейин йили ўтсин, сўнг албатта сизга дилимдагини айтаман, деган ўй билан юрардим. Чунки сизни эрингизнинг тобути қарши-сида бир назар кўришим биланоқ юрагимга бир чўғ тушганди. Ушандан бери сизга ошиқи беқарор бўлиб қолганман. Ғойибона севгимни ўзимдан ўзга ҳеч ким билмайди. Яқинда мўътабар қўлингиз билан битилган жавоб хатингизни олдим, ҳузур қилиб ўқидим. Беваликдан жуда азият чекибсиз. Ҳолингизга ич-ичимдан афсусланаман, «Нима, мен эр қилишим керак эмасми», дебсиз. Тўғри айтибсиз, айна менинг кўнглимдаги гапни айтибсиз. Эр қиламан деб ажойиб қарорга келибсиз. Шу ниятингиз тезроқ амалга ошсин. Сизни кўролмай юрган аёллар куйишидан кабоб бўлсин.

Энди ўзимни сизга тузукроқ танитсам, ишқ ҳижронини чекиб юрган каминаю ошиқи беқарорингиз марҳум эрингизнинг энг яқин оғайниси худди сиз ўйлагандек топарман-у, тутарман киши. Фақат бир айбим бор. Марҳум эрингиздек номим ғийбатчиликда машҳури олам. Оҳ, қани энди тезроқ бир-биримизга эришсаг-у, давр-даврон суришни бошлаб юборсак. Сизни шундоқ кафтимда олиб юрардим. Камина ошиқингиз ёши эллиқдан сал ошган бўлса-да, алпдек савлатга эга. Айбга буюрмайсиз, сал-пал тепакалман. Бунинг чорасини топиш осон. Аёлларга шиён ясама соч чиқибди.

Шояд эрларга ҳам ясама соч чиқиб қолар. Ҳеч бўлмаганда, эчки териси бор...

Икки қизу бир ўғил билан қолган раҳматли ёстиқдошим азалдан дардчил эди. Мегажин ўлди-ю, қутилди. Аммо камина уни унчалик севмасди. Ростини айтсам, уни қучоқлаб ётдим нимайдю, болишни... Катта қизим аллақачон эр қилиб кетган. Тўғриси, бир йигит билан қочиб кетувди. Иккинчисини ҳам яқинда икки қўллаб эрга узатдим. Куёвтўра худди туяқушдек найнов, худо бурундан берганми, набало... Бўйни курканинг бўйнидан ҳам узун.

Бўлажак ўғай ўғлингиз эса худди ўзим. Ушлаган ерини кўпо-ради. Камина ошиғингиз данғиллама участкага ва яна беш хоналик давлат уйига эга. Касбим ҳам ёмон эмас. Ёғлик бир ташкилотнинг бошлиғиман. Лекин собиқ бошлиғим билан ҳеч чиқиша олмаяпман. Яқинда «ишларингиз пачава» деб ғиди-биди қилган эди. Дарров устидан ғийбат ёзиб, юқори ташкилотларга парронча эттирдим. «Бошқарма бошлиғининг менга шахсий ғарази бор. Мен унга ўринбосар бўлганимда, камчиликларни шарт-шурт юзига солардим. (Чунки у тезроқ ишдан кетса, ўрнига тайинланишим эҳтимоли бор эди) Энди юқори мансабга ўтирдим, деб мендан ўч олмоқчи. Уч бўлам бор. Уларга ҳам отаман, ҳам она, ёрдам беринглар»...

Қарабсизки, каминадан ўч оламан, деган кишидан боплаб қасдимни олиб кўйдим. Энди бошқарма бошлиғи Азим Норқулович обрўйидан кўрқиб менга ҳатто ғинг деёлмайди.

Оҳ, сизга айтсам, бу мансабга осонликча эришдимми, энди мендан бу мансабни олиб бўлишибди. Қанотим остида ўз яқинларимни, яъни сизнинг ҳам бўлажак уруғ-аймоқларингизни тўплаб олганман. Амирқул деган жияним ўзимга ўринбосар. Қўл остида ишловчиларнинг ғиди-биди гапларини менга етказиб туришда унга етадигани йўқ. Бахтижон деган барзанги башара шахсий шофёрим яқинда бир шўхлик қилиб, яп-янги енгил машинани авария этса бўладими. Бир амаллаб босди-босди қилдим. Азизахон деган яна бир қариндошим шахсий котибим, ўричани бало-мало-дай билади. Шикоят хатларимни кўпинча ўша таржима қилади.

Ишхонамда бор-йўғи икки-учта нобакор, гапга кўнмас сурбетлар қолди. Ушаларнинг ҳам думини тугсам, кейин айтганим айтган, деганим деган, жонгинам.

Яқинда камина ошиғингизга бир балойи азим, катта маломат ёғилдики, аранг қутилиб қолдим. Анча-мунча идорамиз маблағини ўзлаштирган эдим, яъни тўйга тараддуд кўриш ниятида... Халқ контролига ёзишибди. Текшириш айна авжига чиқиб турганида, халқ контроли раиси, таъмагир, отаси босмачи ўтган, мендан очиқчасига пора сўради, маъносида тухматнома ёзиб, тегишли ташки-

лотларга жўнатдим. Ана десангизки, мен бу ёққа қолиб, унинг ўзини текшира кетдилар.

Яна мени кўролмовчилардан бири газетага ҳам ёзибди. Мухбир келди. У — бу нарсаларни текшириб кетгач, ҳали манзилига бориб етмасдан, унинг устидан ҳам бошлиғига дарров шикоят ёздим. Ётиб қолгунча, отиб қол, деганлар айланай. Мухбир пияниста экан, иғволарга учди. Мени кўролмовчилар гапига кирди. Боз устига мени кўрқитди. Ёзаман, расвонгни чиқараман, қанақа фельетончилигимни кўрсатиб қўяман сенга, деди...

Шунақанги ёлғон-яшиқ бўҳтонномани бирам келиштириб ёздимки, раҳматли эрингиз тирик бўлганида, талантимга завқланиб қарсак чаларди. Шубҳаланган редактор шикоятимни мухбир хатига қўшиб, бошқармага текширишга юборибди. Юрак касалим жонимга оро кирди. Аслида ҳеч қанақа юрак касалим йўқ, атайлаб қилган баҳонам, жонгинам, ишимни коллегияда кўришаётганда, мен ҳам бўш келмадим. Аввал дўқ-пўписа қилдим. Ҳаммангнинг сир-асрорингни биламан. Юқори ташкилотларга арз қиламан. Суздан қуруқ чиқиб бўлибсизлар, дедим. Сўнг бирдан вой юрагим, деб ўзимни гуп этиб полга ташладим. Юрагимни чангаллаганча жони чиқаётган кишидек типирчилай бошладим. Юзимга сув сепишди. Аста мажолсиздек кўзимни очдим. Раҳм қилишдими:

— Қўрқманг, хотиржам бўлинг! Биз бор эканмиз, сизга ҳеч нарса бўлмайди. Ишлаб юраверинг,— дейишди. Ичимдан қувониб кетдим. Мени бошқарма бошлиғи ўз машинасида уйимга элтиб қўйди. Кейин билсам, редакцияга мени ҳимоя қилишиб, жавоб хати ёзиб юборишибди.

Азизим, севгилим, бу менинг ишларимдан бир шингил, холос. Агар бирга бўлсак, менинг ранго-ранг, ажабтовур ишларимни эшитиб, ҳузурланиб завққа тўласиз. Айтганча, камина сал бўлсада, сиз маликайи тобонга исми шарифини ёзишни унутиб қолаёзибди. Дарвоқе, каминанинг номидан асло шубҳа қилманг. Раҳматли ойим ғирт саводсиз бўлгани учунми, ёки гувоҳнома битувчининг ўзбекчани чала-чулпа билгани туфайлими, исми шарифимни сал чатоқ қилиб ёзган. Аслида Муъталжон Абдулҳақовичман. Лекин ҳужжатимда Муттаҳамжон Аблаҳович бўлиб қолганман.

Севгилим! Сиздан зор-интизорлик билан ризолик кутаман. Тўйимиз ўзингиз ўйлагандек бўлади.

Сизни жони-жигаримдан ҳам ортиқ севувчи: «Муттаҳамжон Аблаҳович Бўҳтонбоев.

ИШОНЧ

Бугун Нортोजи ишдан кайфияти чоғ бўлиб қайтди. Остона ҳатлаб уйига киргач, хотинига мақтанди:

— Ойиси, бу сенга айтсам, эринг ишхонасида жуда иззат-иромда. Идорамиз ходимларининг ёши мендан улуг, шунга қарамай менга ишонч билдиришиб, жамоат ишларига тортишяпти. Мана, бугун учинчи сартарошхонага агитатор қилиб тайинландим. Иқтисодни ўрганиш тўғарагига раҳбарлик қилишни ҳам менга топширишди. Тушлик пайти бир-икки қари-қартанг билан шахмат суришиб, уларни мот қилдим. Спорт инструктори ноёб талантимни дарров пайқаб, шахмат тўғарагига тренер қилиб тайинлади. Ана шунақа, хотинжон. Омад келаман деса, ўйноқлаб келаверар экан.

Эртаси куни ҳам у ишдан мамнун ҳолда қайтди.

— Хотинжон, мени табрикла! Эринг янги ишхонасидагиларга жуда хуш ёқиб қолди. Мана бугун бира тўла ҳам местком аъзолигига, ҳам халқ контроли группаси раислигига сайландим. Еш, қўл-оёғингиз чаққон, бемалол бажара оласиз, деб ишонч билдиришди. Ана шунақа, хотинжон!

Индиниси куни у яна оғзи қулоғида, қўшиқ ҳиргойи қилганча уйига келди.

— Мунча қувноқ кўринасиз, деяпсанми, хотинжон? Мен қувонмай, ким қувонсин?.. Бугун мени яна сийлашди. Халқ судига маслаҳатчи қилиб сайлашди. Халқ кўнгилли дружинаси сафига қабул қилишди. Янги ишхонамининг тавсияси билан. Йўл-йўлакай ўғлимизнинг мактабига ҳам кирдим. Ота-оналар йиғилишининг устидан чиқиб қолсам бўладими? Буни қара-я, дарров муаллимларнинг назарига ҳам тушиб қолибман. Ота-оналар комитетига аъзо қилиб сайлашди.

Уч ҳафтадан кейин у ҳар куни ишдан уйига хомуш, шалвиранган ҳолда қайтадиган бўлди.

— Вой, бошгинам! Ойиси, бош оғриқ дорисидан борми? Бўлса кутиси билан олиб кел! Уф, вой, бошгинам-ей! Ўз-ўзимга шунча дәрдисарни орттирдим-а? Ҳали у ёққа судрашади, ҳали бу ёққа... Ҳали судга қақиришади, ҳали мактабга... Қайси бир жамоатчилик ишига қатнашишга ҳайронман. Бир ёқда ўзимнинг ҳисоб-китоб ишим бошдан ошиб, қалашиб ётибди. Уф, чарчоқдан миям ғувиллайди. Иш шу тахлитда давом этаверса, аҳволим бад, тез орада жиннихонага... Э, товба, нималар деб алжияпман-а? Вой, бошгинам, хумга солинган ари уядай бунча ғувилламасанг! Ўзимни ўн бўлакка бўлсам ҳам зиммамга юкланган бу қўша-қатор жамоатчилик ишларини кўнгилдагидек бажаришим мушкул, Бажармасам яна бир бало, нозик томони бор. Ишга яқинда келган-у, ялқоз-

лигини қаранг, дейишмайдими?.. Тишимни-тишимга босиб, чидашга тўғри келади. Вой, бошим, бунча лўқилламасанг. Ойиси, нима дединг? Аналгин бор? Э, заҳар бўлмайдими? Тезроқ олиб кел!..

МАЖЛИС

Умумий йиғилиш бўлиши бир ҳафта олдин эълон қилинди. Йиғилиш бошланишига бир кун қолганда, директоримиз мени ҳузурларига чақирдилар.

— Ишлар кўпайиб кетиб, қўл тегмади. Энди ўзингиз докладни бир боплаб ташлайсиз-да?

Бир соатлик докладни ёзиш осон дейсизми? Кўрсаткичларни, илғорларни ва ҳоказо... На илож. У кишининг юмушларини ҳеч ҳам рад этмаганман... Доклад ёзишни нимадан бошласам экан, деб бош қотириб тургандим, калламга ажойиб фикр келди. Хўжайинимизнинг ўтган йилги умумий йиғилишда қилган докладларини ҳам ўзим ёзгандим. Шкафни ағдар-тўнтар қилиб, ўша докладни топдим. Фактларини ўзгартирдим. Илғорларнинг номи битилган ўринларга бу йилги машъалларимиз номини ёзиб чиқдим. Машинада кўчиртириб, хўжайинга топширдим. Текстни оларканлар, мулоийм кулдилар.

— Ажойиб кишисиз-да...

Сменада иш тугади. Клубга ҳамма йиғилди. Йиғилишни завком очди. Сўнгра сўз директоримизга берилди. У киши савлат билан минбарга кўтарилиб, ёқимли овоз билан тўтиқушдай сайрай кетдилар. Ҳамма ихлос билан қулоқ соларди. Докладнинг учинчи бети варақланганда, нечундир залда ғовур-ғувур бошланди. Бошлиғимиз ҳамон баралла овозда докладдан кўз узмай берилиб ўқирдилар...

«Эсим курсин, қандай шармандалик бу! Докладни ўзгартиришга ўзгартирибман-у, цех бошлиғи ёзилган жойни ўзгартирмабман». Нотиқ ҳадеб ўтган йилги илғор цех бошлиғи марҳум Тўлқин Зариповни оғиз кўпиртириб мақтардилар. Залдагилар таажжубда. Кўплар кулгисини яширолмай пиқиллар, баъзилар жўрттага томоқ қириб йўталарди. Кимдир ўрнидан сапчиб турди.

— Карим Юсупович,— деди у,— Тўлқин Зариповни қабридаям тинч қўймайсизми? Бизнинг цех бошлиғимиз Лайло Ҳамроева-ку, ахир?

Залда кулги кўтарилди. Директоримиз қизариб-бўзариб, аранг, «а»... дея олдилар. У кишининг авзойилари ўзгарди. Лаблари пиргираб кўзлари бежо бўлди. Турган ўринларида қалтираб, анчагача серрайиб қолдилар.

Залда ҳамон кулги авжида эди. Менинг юрагим бетоқат, вужудимни титроқ босганди.

ТУГАЛЛАНМАГАН ТАБРИК

Раис Норкўзи Нортажиев қора хром этигини «ғарч-ғурч»латиб кабинетига кирди. Юмшоқ креслога ялпайиб ўтиргач кўнғироқ тугмасини босди. Зум ўтмай юзлари тузланган бодрингдек бурушиқ, ўрта ёшлардаги пакана котиб пилдираб кирди. Дўппайган қорнини силаб турган раиснинг рўпарасида қўл қовуштирди.

— Лаббай, хўжайин.

— Эрмакка бирор нарса борми? Тишнинг қичиғини қолдирадиган?..

— Ёнғоқ бор, хўжайин.

— Опкел!

Котиб ишшайганча пилдираб чиқиб кетди. Стол тортмасидан қоғозга ўроғли ёнғоқ олиб кирди.

— Хурсанд кўринасиз, хўжайин?

— Э, каллаварам! Қанақа котибсан, ўзи?.. Бугун пахта планини тўлдирамыз-ку!

— Э, дарвоқе, шундоғ-а?..

Раис тўрт-бешта ёнғоқни ҳовучига сиқимлаб, қисирлатиб синдиргач, мағзини ея бошлади.

— Энди кўлингга қоғоз, қалам ол! Табрик нутқи ёзамиз. Кечкурун радио узелдан чиқиш қилиб, колхозчиларни табрикламоқчиман.

Котиб яна пилдираб бориб, стол тортмасидан қоғоз, қалам олиб қайтди.

— Айтинг, хўжайин?

— Хўш, гап мундоқ. Аввало ҳусни хатда ёзи ўқишга қийналмай. Кейин ёзаётиб йўл-йўлакай жумлаларни келиштириб, пардоз бер!

— Бўпти, бошланг, хўжайин?

— Азиз колхозчи ўртоқлар! Эрта кўкламданоқ пешана тери тўқдик. Чигитни вақтида ерга қададик. Ҳа, айтганча, экиш компанияси даврида мен қаерда эдим?

— Сизми, санаторияга буйрагингизни даволатгани кетувдингиз, хўжайин.

— Каллангга қойилман, унутмабсан, хўп, ёзи! Ғўзага вақтида ишлов бердик. Саратоннинг жазирамасини назар-писанд қилмадик. Қатқалоқ-матқалоқ, вильт-пилт, қорадирын-порадирын каби офатлардан ғўзани асраб қололдик.

— Ғўзага ишлов бериш давридаям сиз бўлмагансиз, хўжайин.

— Бўлмай, қайси очиқ мазорда эдим?!

— Ўзаро текшириш бригадаси билан мусобақадош колхоз, район, кейин областга кетувдингиз.

— Ҳим-мм... Ҳечқиси йўқ. Бари бир мен раисми, тамом. Валдирамай ёз!— деди раис хўмрайиб.— Пахта йиғим-терими пайтида жасорат кўрсатдик. Айтганча, бу даврда бормидим?

— Йўқ, хўжайин. Ялтада дам олишда эдингиз.

— Э, бундан чиқди, ўроқда йўқ, машоқда йўқ, хирмонда ҳозир эканман-да.

— Аслида югурганники эмас, буюрганники-да, хўжайин. Ҳи-хи-хи...

— Э, хи-хиламай ўл! Ҳим-мм.— Раис лабини тишлаганича, бир муддат ўйга толди. Устарада тоза қирилган бошини силади... Сўнг рўпарасида амрига маҳтал бўлиб ўтирган котибга ўшқирди.

— Унда ёз! Йўқ, йўқ кераги йўқ! Бор, агрономни чақир!..

НАВБАТДА

Киномеханик Қосимжон меҳнат отпускасига чиқиш боисидан бошлиғи ҳузурига ошиқарди. У ним ёруғ коридордан борар экан, рўпарасидан келаётганларни тўхтатиб, сўрарди:

— Бошлиқ ўзларидами?

— Бандмишлар.

— Бошлиқ қабулига навбат каттами?

— Жуда ҳам.

Қосимжон дилида «навбат катта чоғи», деб қабулхонага мўралади. Котиба қиз танҳо, машинкасини «чиқ-чиқ»латиб ўтирарди. «Уф, хайрият»...

У ичкарига кириб котиба қиздан сўради.

— Бошлиқ бўшмилар?

— Бандлар,— ишидан бош кўтармай қисқа жавоб қилди котиба.

Қосимжон чорак соатча кутди. Бошлиқ ҳузурига на биров киради, на чиқади.

— Ҳузурларида одам кўпми?— сўради у яна.

— Билмадим?

У яна чамаси ярим соатча кутди. Тоқати тоқ бўла бошлади. Бу ёқда овқат вақти ҳам ўтиб кетди.

— Ичкаридаги одам ҳали вери чиқмайди чоғи?

— Йўқ!

— Нима йўқ?

— Ҳеч ким йўқ!

— Нима, мени майна қияпсизми?

— Ҳечам-да.

— Нега унда бандлар, дейсиз?

— Бандлар, вассалом. Телефонда сўзлашяптилар. Менга таъкидлаб, «ҳеч ким ҳузуримга кирмасин», дедилар.

— Ҳимм... Тушунарли.

— Тушунарли бўлса, ижозат этгунларича, кутасиз.

— Бўпти, кутаман.

Вақт тушга яқинлашганида эшик тепасидаги қўнғироқ «жиринг-жиринг» қилди. Котиба қиз чаққон юриб, бошлиқ ҳузурига кирди ва сал фурсат ўтмай қўлида бўш чойнакни ушлаган ҳолда чиқди.

— Энди кирсам бўлар-а?— деди бетоқатланиб турган Қосимжон.

— Кириңг!

У илдам юриб, бошлиқ ҳузурига кирди. Бошлиғи телефонда сўзлашмас, аксинча, столда ёзиқли газета устидаги нон, колбаса, пишлоқ бўлақларини йиғштириб олиб, стол тортмасига саранжомлаётган эди. Бўйнига осиқли оқ салфетка уни худди лачак таққан аёлдек кўрсатар, у томоғига овқат тиқилгандек ҳадеб кекирарди.

— Кел, кел, ука! Хизмат?— деди у мулойимлик билан,— мен «тушликка вақт бўлди, қабулим тамом, деядиган бошлиқлардан эмасман. Шу ерда у-бу егуликдан тамадди қилиб олиб, туш пайтлари ҳам кишиларни қабул қилавераман...

Шу аснода Қосимжоннинг ошқозони тамбур чертар, бошлиғининг чийиллаган овози қулоқларига аранг чалиниб, кўзларига унинг қўлларидаги пишлоқ, колбаса бўлақлари кўринар эди.

СИХ ҲАМ КУЙДИ, КАБОБ ҲАМ...

Янги бошлиқнинг фавқулудда бетоб бўлиб қолиши идора ходимларини ташвишга солиб қўйди. Ҳаммадан ҳам бош бухгалтер Шарифбой тўрға илинган балиқдек типирчилаб қолди.

— Кеча соппа-соғ эдилар-а,— деди у ғингшигандек овоз чиқариб,— ҳой, Тошқул, Норқулбой, бу ёққа келинглар!.. Соли гаранг, чўт қоқишни бас қил, сен ҳам!..

Кўз очиб-юмгунча котиба қиздан тортиб, то кассиргача бош бухгалтер атрофига жамулжам бўлишди.

— Менимча,— сўз бошлади бош бухгалтер,— ўнг қўлини кассирнинг елкасига қўйиб,— янги бошлиғимиз ҳам «бунақанги» дарди бедавога йўлиққанлар чоғи,— кекирдагини чертиб кўрсатди, бухгалтер,— ҳўп деяверинглар! Бўлмаса, қўққисдан тоблари қочиб қолармиди? Афтидан собиқ бошлиғимиз давридаги чатоқ ишларимизни пайқаб қолганга ўхшайдилар...

— Тўғри, мен кўпдан бериб сезиб юрибман. Авзойи бежороқ

кўринади,— унинг сўзини қувватлади кассир,— ҳали ёпилган қозонни остин устун қилиб, ҳаммамизнинг пўстагимизни қоқмасайди-я!

— Фикримча, собиқ бошлиғимизга қўллаган тадбирни бу кишига ҳам қўллашга тўғри келади, бўлмаса нақд... Қалбаки актлар... сохта ведомостлар...

Ҳамма ваҳима билан бош бухгалтерга қаради. Орага асабий бир жимлик чўкди.

— Ҳадеб ўйлаб, бош қотириб ўтираверамизми? Кемага тушганининг жони бир! Шундай бир тадбир қўллайкики, на сих куйсин, на... Қани, чиқаринглар!— деб чўнтак кавлашга тушди Соли гаранг.

Қўллар чўнтакларга кириб-чиқиб, мўлжалдагидан ҳам кўп пул тўпланди. Бемор бошлиқни кўришга қандай нарса олиб бориш тўғрисида анча-мунча бош қотиришга тўғри келди. Бири «диван оламиз» деса, бошқаси йўқ, думалоқ стол ёки осма соат олсак тузук бўларди», деган фикрни билдирди.

— Яхшиси, телевизор олиб борамиз,— деди Тошқулбой.— Тунов кунини у киши мендан: «Қайси маркали телевизор дурусроқ-а? Телевизоримиз бутунлай эскирибди. Зўрроғидан битта олмасак ўғилчалар қулоқ-мияни тинчитмайдиганга ўхшайди», деган эдилар. Менинг айтганимга кўнсанглар, совғани элтишга ҳам зўр баҳона топилади. Зериккан пайтингизда эрмак деб...

Тошқулбойнинг фикри барчага маъқул тушди. Улар ишни йиғиштириб қўйиб, магазинга ошиқишди. Қўлда олиб юрадиган рангли кичик телевизор харид қилишиб, бошлиқнинг уйига боришди. Фозил Нусратовичнинг онаси нотаниш меҳмонлар инъом этган совғани олиб, уни бўш хонага киритиб қўйди-да, сўнг уларни ўғли ётган хонага бошлаб кирди. Қуюқ ҳол-аҳвол сўрашишдан кейин бошига қийиқ танғиб олган бошлиқ хижолат тортиб:

— Сизларни қаранг-а! Шунча овора бўлиб...

— Оворагарчилиги борми,— деди қўл қовуштириб турган бош бухгалтер,— Сиз бетоб ётингу биз ҳол сўраб келмасак...

Шу пайт телефон жириглаб қолди. Мезбон эринчоқлик билан трубкини кўтарди.

— Эшитаман,— деди мулойимлик билан.

— Тафтишчилар келишди...— секретарь қизнинг чийилдоқ овози хона бўйлаб баралла эшитилди.— Сизни, бош бухгалтерни ва кассирни сўрашяпти.

— Тезда етиб борамиз,— у жавобни қисқа қилди. Трубкини тақ эттириб ричакка қўйди ва безрайиб турган ходимларга:

— Ҳа, нега ҳайрон бўлиб қолдингизлар? Маълумот тушган шекилли, тафтишчилар келишибди,— деди,— боришга тўғри келади!

Улар биргалашиб уйдан чиқишди... Кассир гўштор бурнини бош бухгалтернинг қулоғи остига яқин этиб, қалтироқ овозда ширлади:

— Ҳе, бемор кўрмай ўлинг! Энди нима қиламиз?

— Жиминг-э,— жеркиди у,— бўлган иш бўлди. Сих ҳам куйди, кабоб ҳам...

ХОЛИС ХИЗМАТ (Орзуга айб йўқ)

Поччамизникида маросим... Боришим керак. Такси кутиб тоқатим тоқ бўлди. Бўшашиб уйга қайтдим. Боролмаганлигим учун узр сўраш ниятида телефонга ёпишдим. Аксига олиб, телефон кургур ҳам ҳеч ишламайди. Хунобим ошиб, ҳафсалам пир бўлди. Ўзимни диванга ташладим. Шу зайлда кўзларим юмилиб, пинакка кетибман...

Бир пайт телефон жиринглаб қолди. Трубкини кўтардим.

— Эшитаман.

— Кино-театрдан. Сиз эрта дам олиш куни қайси сеансга тushмоқчисиз?— гапирувчи бир зум қатор фильмларнинг номини санади. Кундузги сеансга боришга розилик билдирдим.

— Сиз учун ўрин сақланади. Заказингиз куймасин, албатта, келинг.

— Хўп. Холис хизматингиз учун раҳмат.

Трубкини энди қўйган эдим, қўнғироқ жиринглаб қолди. Эшикка югурдим.

— Сут-мой комбинатидан...

— Зарур эмас.

— Керак бўлса шу номерга телефон қилинг, холис хизмат кўрсатиш бригадамиз уйингизга обкелиб беради.

— Ташаккур.

— Хонага қайтиб кирсам, телефон жингиртоб бўляпти.

— Алло.

— «Зангори экран»ингиз ишлаб турибдими?

— Ишлайдими, ишламайдими сизга нима?— бақирдим азбаройи жаҳлим чиққанидан.

— Бузилиб қолса, телефон орқали хабар қилинг. Адресимиз: холис хизмат кўрсатиш...

— Бўпти, бўпти...

Дам ўтмай қўнғироқ тугмаси яна босилди. Чиқдим. Оқ халат кийган аёл. У:

— Озиқ овқат маҳсулотларини харидорлар уйига етказиб бе-

рувчи «автолавка» хизматингизга мунтазир,— деб озиқ-овқат маҳсулотлари рўйхати ёзилган қоғозни узатди.

— Ҳозирча ҳамма нарса етарли.

— Эҳтиёж сезсангиз хабар қилинг. Адрес...

Хонага қайтиб кирсам телефон...

— Хўш, кулоғим сизда...

— Дам олиш кунлари «прокат»га энгил машина берилади.

Зарур бўлса шу адресга... хабар қилинг.

— Хўп, хўп!

Телефон трубкасини кўтаравериш, ҳадеб эшикка қатнайвериш жонимга тегди. Холис хизмат кўрсатиш ниятида сим қоқиб, эшик тақиллатмаган яна қайси бир ташкилот қолди экан, деб ўйлаб турган эдим, яна қўнғироқ тилга кириб қолди. Ўрнимдан ирғиб туриб, югурмоқчи эдим... Ағдарилиб тушдим. Бошим қарсиллаб полга урилди. Зиркираб оғриётган бошимни ушладим. Ёнғоқдек ғурра... Бу ҳам холис хизмат шарофатимикан?..

ҲАММАҲАЛЛА

Маҳалламизда истиқомат қилувчи беҳи афт, чўққи соқол Фатуллахўжа уддабурро кишилардан, марака-маврудларда чарчоқни билмайди. Оёғи қўлида, елиб югуради. Тўй хизматидагиларга: «Уни қил, буни қил! Ундоқ эмас, бундоқ қил!»,— деб фармойиш беришни хуш кўради. Яна бир одати ўз фикрини то маъқул эттирмаса сира қўймайди. Ўзича янгиликларни ўйлаб топиб, давраларда жорий этади. Унга эътироз билдирилса, дарров бетга чопади. «Ҳой, акаси, бу соч-соқолим давра қуриб оқарган. Бир ниманинг фаҳмига етмасдан туриб, кўпам билағонлик қилманг...».

Маълумки ҳар ернинг ўз одати бор. Бизда тўй хизматида бўлгучиларга зиёфат мавруддан бир кун олдин берилади. Бундай пайтда Фатуллахўжа ҳаммадан олдин ҳозир бўлиб, энг тўрда талтайиб ўтириб олади. Ароқдан кекиртагига келгунча ичади. Серчакаклиги тутиб, даврадагиларнинг ҳеч бирига гал бермайди.

... Мана, хабар этилганлар бирин-кетин келишаяпти. Утирганлар ҳурматини жо этиб, ўринларидан туришар, келганлар билан сўрашишарди. Янги вакил яна бир янгилик киритиб, бу ҳолга ҳам чек қўйди.

— Ҳой, азизлар! Дастурхон атрофида ўтирганда ким келишидан қатъи назар, минбаъд ўрнингиздан кўзгала кўрманг! Оғир гуноҳга ботасиз!

— Нега?— ажабланиб сўради ёнбошлаб ўтирган бир киши.

— Нега десангизким,— лабларини чапиллатиб, лунжини со-

чиққа артиб олгач, давом этди,— дастурхон ҳаммамиздан ҳам улуғдир. Мен сизларга айтсам, жамики уруф-аймоғларимиз вақтида шул азиз дастурхон атрофида бўлганлар...

Шу пайт уй-жой бошқармаси бошлиғи Аллома опа кириб келди. Гапи ҳали оғзида чала қолган Фатуллаҳўжа ҳаммадан илгари дик этиб ўрнидан турди.

— Қани, қани, марҳабо...

Ўзга ўтирганлар ҳам урнидан туришаётганди, Фатуллаҳўжа устма-уст кекириб олиб, қўл ишораси билан уларни турмасликка ундаркан, чайналиб-чайналиб зўрға ғудурлади:

— Қўз-қўзғалманг, аз-азизлар! Ме-мен сизларга а-айтсам, хиз-хизмат ю-юзасидан...

АРЗИ ҲОЛ

Дугонажон, мен сизга айтсам, шу имонсиз оқсоқ чолим билан эллик йилдан бери яшаяпман. Жуда иноқ эдик. У кишининг жиянлари (илоё жиянлик бўлмай кетсинлар) орамингга муздек совуқлик киритди қўйди-я. Ҳозир у чол имонсизни кўрарга асло кўзим йўқ. Чўққи соқолларини битта-битталаб юлиб олгим келади. Илоҳи ордона қолсин у жиян. Мен сизга айтсам, у чолгинамининг бошгинасини бутунлай гангитиб, чархпалакдай айлантириб қўйган. Қариб қуйилмаган чол қачон қараманг, ўша жияни атрофида гирдиқапа-лак, ўргилганиям ўша жиян, айланганиям ўша жиян... Биз фақир кампир эса сира эсига келмайди. Қачонки қоринчалари очилса, шундагина эсларига тушаман. Десангиз, ишга борсалар ҳам ўша жиянсиз бормайдилар. Шаҳарга тушсалар ҳам шу жиян ҳамроҳ... Бозор-у, футболга ҳам шу қурғур жиян билан... Э, илоҳи жиян бўлмай... Кошқийди унинг ҳам оз-моз фойдаси тегиб турсайди. Илоҳи жиян бўлмай кетсинлар, яна унинг емишлари нуқул суту, қаймоқ. Жиғилдони тешилгур. Чолимга жиян эмас, этига ёпишган текинтомоқ кананинг ўзгинаси. Пенсиясининг тенг ярими унинг жиғилдонига кетяпти. Илоҳи апитети ғиппа бўғилгур! Менинг тепа жағимдаги ясама тишларим эса эскирганидан шиқиллаб турибди. Пул десам, қулоғини карликка солиб, эшитмаганга олади.

А, лаббай? Чолингизни жиянлари йўқ эди-ку, деяпсизми? Вой, одатим қурсин, нималар деб вайсаяпман-а? Мен сизга айтсам, дугонажон, чолим тушмагурга бундан беш ой олдин райсобес миниб юриш учун «Запорожец» машинаси берган эди. У киши шуни «жиян» деб атайдилар, сут дегани — бензин, қаймоқ дегани нос рангидай афтиль деган мой экан, дугонажон. Аламиндан алжирайвериб, сизнинг ҳам бошингизни гангитиб қўйдимми-а?..

ТАЛАБНОМА

Ҳурматли нашриёт каттакони!

Ушбу талабномани «Н» қисми жангчиси Фазлиддин Айзиевдан деб билгайсиз. Сизга бу талабномани юборишимдан асл муддао шуки, менинг бир қимматли тоғам бор. Танисангиз керак. Шоир Жўшқиний. Бўчадек семизлар. Азбаройи ижодга, ўйловга кўп берилганларидан бошларида битта ҳам тук қолмаган. Шу кишининг шапалоқдек китоблари чиқибди. Биттасига дастхат битиб, мен — жиянларига эсдаликка юборибдилар. Варақлаб кўрдим. Бор-йўғи еттита шеърлари босилибди. Ҳали ўқиганим йўқ. Очигини айтсам китоб ўқишга сира ҳушим йўқ-да. Ўқий бошласам дарров уйқум келади. Мактабда ўқиган пайтимда ҳам дарс тайёрлаш ўрнига семиз папкамини бошим остига ёстиқ этиб, маза қилиб ухлардим. Лекин шахмат десангиз, ўзимни томдан ташлашга ҳам тайёрман. Уч кеча-кундуз ўйнасам ҳам уйқум келмайди. Ютқазсам борми, бир пачка сигаретани бир соатдаёқ чекиб ташлайман. Шундагина алашим сал-пал босилади.

Каминага хат битма, китоб ўқима, иш қилма-ю, шахмат ўйна десалар бўлди. Дўппимни осмонга отаман. Кўнглим чоғ бўлиб, бир кучимга юз куч қўшилади. Тоғамиз илҳом шайдоси бўлса, мен ғирт шахмат жинниси.

Энди ўзингиздан қолар гап йўқ. Шу тоғамлар бир эмас, тўртта хат ёздилар. Илтимос қияптилар: «Нашриётга қисмнинг жангчилари номидан талабнома уюштир. Жўшқинийнинг «Булоқ» номли китобини зўр завқ-шавқ билан бош кўтармай ўқидик. Шундай ажойиб китобни чоп этиб, чиқарганларингиз учун ташаккур! Лекин тиражи жуда оз бўлибди. Беш минг нусха. Шуям тираж бўлдим. Ахир, республикамизда бир неча миллион одам яшайди-ку. Шундай бебаҳо китобни биров ўқиб, биров ўқимай ундан бебаҳра қолиши жуда ачинарли, ажабланарли бир ҳол, деган гапларни талабномада, албатта, кўрсат» деб, уқтирибдилар хатларида.

Ўзингиз биласиз, бир тоға етти ота ўрнига ўтади, деганлар. Жиян бўлганимдан кейин шундай кунларида ярамасам...

Шунинг учун сиздан каттадан-катта илтимос. Карнайчидан бир пуф, деганларидай, тоғам Жўшқинийнинг китобини яна кўпроқ нусхада қайта чиқартирсангиз, сиздан нима кетибди? Яна, ихтиёр ўзингизда.

Менга қолса шахмат тўғрисида китоб чиқартирсангиз янада яхши бўлур эди.

Шу билан талабномам тамом.

ҲУШЁР ҲУШЁРОВИЧ

Тақа мўйловли, сочлари елкаларига тушган, кайфи тарақ бир йигитни ҳушёрхонага олиб келишди. Тили зўрға айланар эди.

— Утир!— Ушқирди столини муштлаб ҳушёрхона бошлиғи Ҳушёр Ҳушёрович,— шаштинг баланд-ку, жўжаҳўроз!

— Ме-мен жўжа эмас, мен...,— гўлдиради маст йигит,— ҳали сенга кўрсатиб қўя-ман. Папашамга айтсам, думингни туг-гади.

— Нима, папашанг осмоннинг устуними?

Янги мижоз бошини ростламоқчи бўлди, карахтлигиданми, зил калласи ўнг елкаси томон оғди.

— Хўш, папашанг ким ўзи?

— Па-па пашша-хо-онимми?— Кайфи баландлигидан «папаша»сини ҳам айтолмай чайналиб қолди. Бошлиқ унинг сўзини «отаси Пошшахонов экан» деб тушунди.

— Э, э-ээ... У кишининг ўғилларимиси! Шуни дарров айта қолмайсизми? Ўзимизнинг қадрдонимиз экансиз-у...

Ҳушёр Ҳушёрович рўмолчасини олиб, йигитнинг лунжи-ю, ёқаларини артди.

— Кечирасиз энди укам, хизматчилик, англашилмовчилик бўлибди, танимасни сийламас дейди, биласиз.

— Нима?— деди ҳеч нарсаи тушунмаган маст.

— Ҳеч ташвиш тортманг, деяпман, ҳозир уйингизга ўзим кузатиб қўяман.

Машина бир зумда катта темир дарвоза олдига келиб тўхтади.

— Ана, укам, етиб келдик. Папашангизга мендан салом айтинг!— деди Ҳушёр Ҳушёрович,— шахсан ўзим келтириб қўйганимни ҳам билдинг.

Машина изига қайтди. Бошлиқ қилган ишидан мамнун, хонасида айланар эди. Бирдан телефон жиринглаб қолди.

— Зудлик билан етиб келинг!— Пошшахоновнинг овози эшитилди.— Аллақандай безори бир маст дарвозамни тақиллатиб тўпалон кўтараяпти. Опкетинг!

Ҳушёр Ҳушёрович бирдан ҳавоси чиққан пуффакдек бўшашиб, ичидан зил кетди.

— Хўп бўлади ўртоқ...

ИЛТИМОСНОМА

Рассомлар Союзига!

Бирни хафа қилиб, минг лабни жилмайтирувчи чапдаст мўйқалам усталарининг чизган турли тоифа расмлари бу камтарин касб

эгаси, камина сартарошга бисёр ёқади. Қойил қолганимдан қуллуқ қиламан. Лекин бирники мингга, мингники туманга, деганларидек баъзи рассомларингизнинг айрим нозик масалаларни кўз-кўз қилиб, жумлайи оламга жар солиши булким камина, Мўмин ўғли Қобил таъбига сира ёқмаётир. Маълумингиз бўлсинким, камина-ю, камтариннинг касби кори сартарошлик.

Мана, бетимга ажин, мўйловимга оқ тушибдики, шу ҳунаримни эъозлаб келмоқдаман. Беш фақир зурриётим ҳам изимдан боришяпти. Муддаомнинг индиллоси: бир нарсадан кўп хавотирда, ташвишдаман. Сартарошлик касби кейинги йиллар ичида инқирозга юз тутиб боряпти. Боиси, соқол қиргучи аппаратлар чиқиб, биз сартарошларнинг ризқимизга бирмунча зиён етди. Мижозларнинг баракаси учиб қолди. Бир пайтлар навбат катта эди. Эндиликда саҳари мардондан то шомгача мижоз кутишдан кўзларимиз тўрт бўлади. Яна ўзингиздан қолар гап йўқ, топшириқ кам-кўстсиз ўринлатилмаса моянанинг чўғи камаяди. Бунинг устига сартарошликдай нозик касбнинг инқирозга юз тутиб боришида баъзи бир мўйқалам соҳиблари камарбасталик билан иш тутаётирларки, бу асло инсофдан, адолатдан эмас.

Сиздан илтимос этаманки, рассомларга обдон англашиб қўйсангиз! Мажнунсифат ғалат башараларни иложи бўлса камроқ чизишсин! Шундоқ ҳам паталасочли нусхаларни телевизор, киноларда тез-тез кўз-кўз қилишяпти. Менимча, ушбу ташвиқотнинг ўзи етарли, ҳатто ортиқчадир. Яна боз устига рассомларингиз... Ёмоннинг бир қилиғи ортиқ, деганларидек баъзи бетавфиқ такасалтанг ёшларимиз улар чизган расмлардан андоза олиб, яъни эргашиб, сочи тугул, соқол-мўйловини ҳам мутлоқ қирдирмасдан қаландарсифат бўлиб юришибди.

Қўшнимиз Қосим пучуқнинг лайлакисифат ўғли Латиф авваллари мендан бошқа устага ҳеч соч олдирмасди. Энди-чи, соч-соқолини бир газ ўстириб, қаландарсифат бўлиб юрибди. Патала сочи бисёр ўсганидан елкаларини кўмиб ташлаган. Унга: «Латифбой, кел, сочингни созлаб олиб қўй», десам «Уста амак, ҳаётдан сафсем кейинда қолибсиз. Ҳозирда соч-соқолни ўстириб юриш мода-ку», дейди-я, бетавфиқ. Қовундан-қовун ранг олар, деганлари рост экан. Маҳалламизнинг ўзга ёшлари ҳам унга эргашиб, сочларини бисёр ғовлатиб юришибди. Ахир бунақада бизлар кимнинг соч-соқолини оламиз? Сартарошлик касбининг бу қадар хор-зор бўлишидан жуда афсусдаман. Шундай бир касбнинг ўз-ўзидан йўқолиб кетиш хавфи тугилаётгани ҳеч бир кимсани ташвишга солмаётганлиги камина-ю, камтаринни ҳаддан зиёд ажаблантирмоқда.

Шуларни инобатга олиб, рассомларингизга тайин этсангиз! Улар бир хайрли ишга қўл уришиб, калта соч, ихчам мўйловларни

ўз расмларида кўпроқ акс эттиришса, шояд бизнинг ишларимиз бир қадар юришиб кетиб, касбимиз қайтатдан ривож топган бўлурди.

Касбимга эътиқодим, азбаройи юрагим ачинганидан, ушбу номани сизга битишга жазм этдим. Ишонаманки, мен фақирнинг бу камтарин илтимосимдан ўз иноятингизни дариг тутмасиз?

Сизга каломи эҳтиром ила: Мўмин ўғли Қобил.

УЛИБ ТИРИЛГАН ҚАҲРАМОН

Бир қисса ёзган эдим. Уни таниш бир танқидчига ўқитдим. «Бош қаҳрамонни ўлдиртирсангиз, жуда таъсирчан чиқармиди?» деган мужмал бир фикр билдирди. Улса, ўлибди-да, менга нима? Қиссамнинг охири бобини тезда қайта ишлаб, бош қаҳрамонни сувга чўктириб фожиали ҳалок қилдим. Сўнг, қиссамни муҳокамага қўйдирдим. Сўзга чиққанлар «бош қаҳрамон ўлмагани маъқул» деган қатъий бир фикрга келишди.

Яна қайта ишладим... Бош қаҳрамон ўлим билан мардонавор олишади-ю, тирик қолади. Қиссани журналлардан бирига топширдим. Бўлим мудирига маъқул бўлмабди. «Агар бош қаҳрамонни ўлдирганингизда, қисса журналхон қалбини тўлқинлантирган бўлур эди»,— деди у.

Э, менга қолса, юз бор, минг бор ўлиб кетмайдими!

Сўнги бобни яна қайта ишлашга тўғри келди. Бош қаҳрамон тоғдан қулаб чил-парчин бўлди.

Бўлим мудирини бошқа ишга ўтиб кетиб, қиссам ўзга бир бўлим мудирини қўлига тушди. У қиссамни ўқиб чиққач, афсусланиб, калласини чайқади.

«Бош қаҳрамонни ўлдиртирганингиз жуда чакки бўлибди. Ўқиган журналхоннинг қалби чўкмасдан қолмайди. Тирилтириш керак...».

Мен ҳам бўлим мудирига қатъий фикримни айтдим:

— Ушбу қисса то сизнинг қўлингизга теккунча бош қаҳрамон ўн бор тирилиб, ўн бор ўлди. Ўзингиз яхши биласиз, ўлганлар қайтиб тирилмайди-ку, ахир!

О М А Д

Янги чемпионни ўз шаҳрида биринчи бўлиб қутлаш, уни кутиб олишга чиққан ошна-оғайниларига эмас, бир абжир мухбирга насиб этди. У чемпионни бир пасда антиқа саволларга кўмиб ташлади.

- Чемпионликка эришиш осон бўлмагандир?
- Худди шундай.
- Сизнинг вазнингизда таниқли курашчилар ҳам бормиди?
- Бўлмасам-чи! Утган йилги биринчилик совриндорлари, со-
биқ чемпион...
- У полвонлар устидан соф ғалабага эришдингизми, ёки оч-
колар ҳисобига кўрами?
- Нима десамикин? Ҳаммаси бўлиб беш марта гилам устига
чиқдим. Шундан уч мартасида бел ушлашмасдан қайтдим. Рақиб-
ларим вақтида етиб келишмади... Қоидага кўра ғолиблик менга
берилди.
- Қойил, жуда омадингиз келибди. Дарвоқе, бешинчи рақи-
бингиз билан беллашувингиз жуда қизиқ бўлгандир? Шунни айтиб
берсангиз!
- Бахтга қарши у билан ҳам кўп беллашаолмадим.
- Нега?
- У кўполлик ишлатиб, қондани бузди ва мусобақадан чет-
лаштирилди.
- Ҳимм... Демак, сиз ҳеч куч синашмасдан чемпион бўлиб-
сиз-да.
- Ҳа, шундай.
- Табриклайман! Зап омадли полвон экансиз, қойил..

ҲОЖИ ТАМТАМ БИЛАН БОҚИ БЕҒАМ

Этак таққан Ҳожи тамтам эгат оралашдан тўхтаб, шикоят қила кетди:

Ҳожи Тамтам: Вой, вой-эй, белгинам-эй, мунча зирқираб оғ-
римасанг. Гуноҳим нима эди-я. Иссиққина жойимни совутишди...
Вой-эй. Шу тутнинг сояси куюқроқ кўринади, пича дам олсам-ми?

Боқи беғам: Ҳўв, Тамтамбой. Этак қаппаймасдан ўзингизни
салқинга урдингиз-ку! Тушгача лоақал, ҳеч бўлмаса бирор этакдан
терайлик.

Ҳожи Тамтам: Э, жонининг роҳатини билмаган беғамбой. Шу
пахта бўлса терилар, кетар. Қани, бу ёққа келинг! Бир у ёғ— бу
ёғдан гап отиб, отамлашайлик... Ана бу бошқа гап. Берироққа
ўтиринг! Этакдаги пахтани тирсак остига босинг. Ана тайёр бо-
лишча бўлди.

Боқи беғам: Бу десангиз, кеча ҳаммаси бўлиб ўн уч кило
пахта терибман. Ҳамма ерим қақшаб оғрияпти. Аввалги ишимдан
айланай, турган-битгани роҳат эди-я, роҳат. Эрталабдан тол остида-

ги сўрида ёнбошлаб олиб, кўк чайни майдалардим. Кимсан, колхоз боғининг қоровули. Бир томонда анор, бир томонда анжир, тил ёрар қовунлар, узумларни айтмайсизми.

Ҳожи тамтам: Э, нимасини сўрайсиз, мени айтмайсизми, мени. Билмадим, раис акамга нима гуноҳ қилган эканман. Меҳмонхона-нику ёғ томса ялағудек озода сақлардим. Қайси пайт келмасинлар товуқ, шўрва, қўлинг ўргилсин паловхон тўра тайёр эди. Агар бу таомларни табиатлари кўтармаса, бир зумда ҳовуздан балиқ тутиб қовурардим. Дам оларканлар, то ухлаб қолгунларича атрофларида парвона эдим, ҳа парвона. То этикларигача мойлаб ярақлатиб кўяр эдим, ҳа... Азбаройи худо, тушунолмай қолдим. План орқага судраляпти, далага чиқ деб, қўймадилар! Кошки мендан теримчи чиқса.

Боқи беғам: Қўйинг, гапирсак гап кўп. Қаранг, беш юлдузлигидан. Бирорта улфат топилиб қолар деб чўнтакка солиб қўйгандим.

Ҳожи тамтам: Оҳ, оҳ, ақлингдан ўргилай Беғамжон, қани, бу ёққа ол-чи! Бай-бай-бай! Юлдузчаларингдан айланай. Заводингдан ўргилай, пўкаги ҳам биттага очилади-я. Қани, стакан борми?

Боқи беғам: Э, стакансиз юрармидим мен.

Ҳожи тамтам: Қойил, калланг бигиза, бигиз. Қани, биринчи бўлиб ўзинг кўтар!

Боқи беғам: Хўп, соғлиқ учун! Қуввати зўр эканов.

Ҳожи тамтам: Қани, кўнгил чоғлик учун яна биттадан кўтарайлик.

Боқи беғам: Яша, бор бўл, дўстим. Бор бўл. (Хиргойи қилади) Эй, дўст, халос бўлайлик эрталик ғамдан.

Нақд деб баҳра олайлик ғанимат дамдан...

Ҳожи тамтам: Ҳиргойингдан аканг! (Шу пайт машинада раис келиб қолади).

Раис: Ҳа, боқи беғамлар, ўзи нима гап-а! Сизлар теримга чиққансизларми ё кайф қилишга чиққансизларми?

(Ширакайф Боқи Беғам билан Ҳожи Тамтам ирғиб туришади. Қўлларини кўкракларига қўйишади).

Боқи беғам: Раис ака, ке-ке... Кечирасиз. Бир-р нафасни ростлаб олайлик, дедик. Ҳо-ҳозиргина ўт-ўтирган эдик.

Ҳожи тамтам: Парво қилманг, раис ака, бугун теримни қотириб юборамиз. Ҳа, энг илғор чеварлардан ҳам ўзиб кетамиз. Ишонаверинг, сўзимиз битта. Қани, Боқи беғам, тезроқ энг шимар, теримга ту-тушайлик.

Боқи беғам: Хў-хўп, жо-жо-жонидан. Ту-тушсак тушдик-да.

Раис: Йўқ, энди пахтазорга эмас, бошқа ерга тушасиз.

Ҳожи тамтам: Ҳа, қу-қу-қуллуқ, раис бува, эски ишларимизга қайтамызми? Хўп-ўп, майли ўзимиз ҳам жуда чарчаб кетдик.

Раис: Энди ҳушёрхонага борасиз, (шофёрга) Ҳайдар, буларни район ҳушёрхонасига ташлаб келинг! Мен 9-бригада даласида бўламан.

Ҳайдар: Хўп бўлади.

Ҳожи тамтам: А, лаббай!

Боқи беғам: Ҳушёрхонага!

«БУНИ МЕНГА НИМА АҲАМИЯТИ БОР»

Газета ўқиб ўтирган экономист Асрорбой ҳисобот ёзаётган прораб Халилбекка сўз қотди:

Асрорбой: Дўстим, янгиликни эшитдингизми?

Халилбек: А, йўқ. Қанақа янгилик?

Асрорбой: Бошлиғимиз ўғил кўрибдилар!

Халилбек: Қихх... Уғил кўрибдилар, денг. Хўш, кўрсалар кўрибдилар-да. Менга нима?

Асрорбой: Бугунги газетани ўқимагандирсиз ҳали. Покистон-да сув тошқини бўлибди.

Халилбек: Э, ҳа, шундоғ денг-а? Қихх... Буни менга нима аҳамияти бор?

Асрорбой: Ҳмм... Қизиқ.

Халилбек: Қизиқ? Нима қизиқ?

Асрорбой: Бир аёл бир йўла тўрт фарзанд туғибди.

Халилбек: Қихх... Туғса туғибди-да! Буни менга нима аҳамияти бор?

Асрорбой: Уф, ҳмм... «Луноход-1» автомат аппарати ой сатҳи-да юз эллик метр йўл босибди.

Халилбек: Хўш, нега ҳмм, деб лабингизни тишлайсиз? Юрса юрибди-да. Буни менга нима аҳамияти бор!

Асрорбой: Ҳмм. Қойил!

Халилбек: Хўш, нима қойил?

Асрорбой: Сизга қойил!

Халилбек: Менга?! Қихх... Тушунмадим. Қизиқсиз, буни менга нима аҳамияти бор?

Асрорбой: Ҳмм... Улибди.

Халилбек: Ким ўлибди?

Асрорбой: Таниқли олим...

Халилбек: Қихх... Улса ўлибди-да. Буни менга нима аҳамияти бор?

Асрорбой: Ҳимм... Мана буниси чакки бўлибди. Доғ!

Халилбек: Қихх... Доғ! Қанақа доғ?

Асрорбой: Коллективга доғ!

Халилбек: Қихх... Буни менга нима аҳамияти бор?

Асрорбой: Э, бор бўлинг-е, нима аҳамияти бор эмиш-а? Шундан ҳам бошқа гапни биласизми, ўзи? Мана, ўқиб кўринг! Сиз бошлиқ участкани танқид қилишибди.

Халилбек: Буни менга... а, лаббай, нима дедингиз?

На узбекском языке
Библиотечка «Муштум» № 3

«ПОЩЕЧИНА»

(Сатиристические, юмористические рассказы, фельетоны
и интермедии)

Издательство ЦК Компартии Узбекистана,
Ташкент — 1983

Редактор Б. Маҳмудов
Рассом А. Холиқов
Техредактор Г. Ломиворотова
Корректор Б. Омонов

Теришга берилди 27.04.83. Босишга рухсат этилди 15.08.83. Р 03071.
Формати 84×108¹/₃₂. Қоғоз № 2. Гарнитура журнальная рубленая.
Юқори босма. Шартли босма листи 2,52. Нашриёт ҳисоб листи 2,85.
Заказ № 977. Тиражи 34000. Баҳоси 25 лийин.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг
Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмаҳонаси.
Тошкент, «Правда Востока» кўчаси, 26.